Naše hiše

Priročnik
za lastnike, načrtovalce
in izvajalce novogradenj
in prenov stanovanjskih stavb
v občini Idrija

Naše hiše

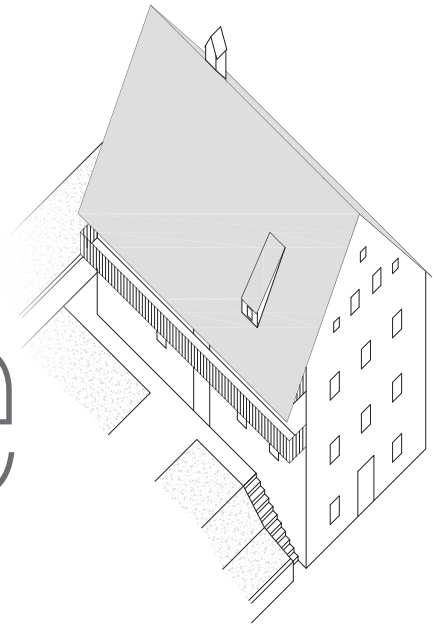

Priročnik
za lastnike, načrtovalce
in izvajalce novogradenj
in prenov stanovanjskih stavb
v občini Idrija

Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Nagovor

Občina Idrija si je zastavila cilj, da bi z gradnjo objektov dobila lepo podobo, skladno s tradicionalnim tipom gradnje, zato so bili z Občinskim prostorskim načrtom predpisani pogoji gradnje.

V pomoč projektantom in investitorjem za lažje odločanje ob načrtovanju gradenj je nastal še tale povsem praktični priročnik. V njem boste našli priporočila in primere dobrih praks, ki bodo pripomogli k presoji ustreznosti vaših načrtov, da boste lahko svoje zamisli prilagodili predpisanim pogojem.

Priročnik ne zapoveduje, ampak svetuje in razčiščuje morebitne dileme.

Za ponazoritev: ajkrli so s sprejetimi akti dovoljeni, a ne kar vsi po vrsti. Ni namreč vsak ajkrl značilno idrijski. Odgovor na vprašanje, kateri od njih so, boste našli v tem priročniku, ki vam ponuja še mnoga druga pojasnila. Če jih boste upoštevali, bo manj težav pri pridobivanju gradbenih dovoljenj, predvsem pa se bo gradilo tako, da bomo *usi zadaulni*.

Župan Občine Idrija
Tomaž Vencelj

Vsebina

Predgovor 6

1 Izhodišča za oblikovanje stanovanjskih stavb 8

Identiteta prostora in stanovanjskih stavb v občini Idrija 9

V katero arhitekturno regijo sodi občina Idrija? 10

Značilni tipi stanovanjskih stavb na Idrijskem 12

Drugi tipi stanovanjskih stavb na Idrijskem 18

2 Priporočila za oblikovanje stanovanjskih stavb 20

Lega in prostorska umestitev stavb 22

Oblika stavbe 24

Strehe in strešni elementi 26

Ulična fasada in druge fasade 30

Gradiva in barve 32

Odprtine in balkoni 34

Stavbni detajli in okras 36

Nameščanje naprav 38

Počitniške stavbe 40

Pomožni objekti za lastne potrebe 42

Pomožni kmetijsko-gozdarski objekti in gospodarski objekti 44

Zunanje ureditve, ograje in škarpe 46

3 Informacije za lastnike, uporabnike in izvajalce 48

Opombe 52

Kratice 54

Viri 54

Dokumenti 55

Fotografije 55

Predgovor

Kadar se nam kakšna hiša zdi zelo lepa, rečemo, da je kot v pravljici. Kot v pravljici je tudi v mestu ali na vasi, kjer so vse hiše prijetne in urejene, dvorišča pospravljena in ulice slikovite. Vsi poznamo takšne vasi in mesta, radi se sprehajamo po prijaznih in urejenih ulicah, všeč so nam hiše, za katere se zdi, da premišljeno dopolnjujejo in soustvarjajo prostor. Če se ozremo po svoji okolici ali kar po kraju, kjer živimo, vidimo posamezne urejene hiše in hiše s fasadami ali strehami, kakršne bi si želeli imeti tudi sami. Opazimo pa tudi hiše, ki zmotijo oko, so neusklajene z okolico, imajo tisto nekaj, kar v ulici ali naselju zmoti urejeno podobo.

V večstoletnem razvoju so se na širšem idrijskem območju stavbe in celotna naselja oblikovali in umeščali v prostor ob upoštevanju naravnih dejavnikov in omejenosti prostora ter znanja obrti in veščin, ki so jih ljudje pridobili, ko so živeli z rudnikom in naravo. Te stavbe, domačije in naselja so pomembne sestavine kulturne krajine in prostorske identitete. Mnoge stavbe in deli naselij so bili prepoznani kot kulturna dediščina. V današnjem času pa prispevajo tudi k razvoju turizma, ki temelji na tradiciji ter naravnih in kulturnih značilnostih.

Pri stanovanjskih stavbah na Idrijskem najprej opazimo njihovo osnovno obliko. Tradicionalne hiše v Idriji in okolici so večinoma višje – večnadstropne, pravokotne oblike, s strmo dvokapno streho in brez balkonov. Takšne hiše so nastale kot odgovor na zahtevne prostorske, vremenske ter gospodarske in socialne razmere. Ni jih več ostalo veliko, mnoge so zapuščene ali se celo podirajo, ena pa je spremenjena v muzej. Idrijske hiše je z risbami in opisi predstavil in jih tako pomaga ohranjati idrijski slikar Rafael Terpin. Njegovi knjigi Idrijske hiše in Klanec do doma jih pokažeta v najlepši luči. O Idriji pravi (Terpin, 2011: 10): *»/.../ je bila Idrija posebno mesto predvsem zaradi nenavadne in hkrati enotne graditeljske kulture, s katero so rudarji postavljali svoje hiše in hišice.«* Tudi v drugih krajih in na podeželju so ohranjene značilne stavbe, kmečke hiše, manjše bajte in gospodarska poslopja, ki jih prepoznamo kot tradicionalne ali značilne in imajo, še posebej če so vzdrževani, velik vpliv na podobo kraja. Terpin (2007: 2) o teh hišah pove: *»/.../ kmečki dom na našem rovtarskem koncu je izjemna posebnost. Največkrat je obešen v kakšen breg in udomačeno zija po dolini /.../ Njegova lepota peče in boli. Prepoznaven je skozi neskončna odrekanja davnih prednikov /.../ Pot mimo njihovih domov je patnošter redkih dragocenosti, bivališča so zgolj biseri v njem, v rokah trpko preležane biserne jagode, z vsakdanjostjo namazan črn kruh. Ob pogledu nanje si dodobra spočijeta duša in telo.«*

»V Mali vasi so majhne hiše in v vsaki hiši so otroci. V pisanih srajčkah so in obuti v rdeče in modre copatke. Vse hiše v vasi so bele, vse strehe na hišah so rdeče, vsa okna imajo zelene naoknice, dvorišča so pometena in cesta je gladka. Vse je v najlepšem redu, le otroci so neredni ...« ***(Ela Peroci, 1957)***

Po drugi svetovni vojni časi žal niso bili naklonjeni rudarjem in malim kmetom v hribovskem svetu in tako je zamrlo tudi izvirno stavbarstvo, preglasili so ga nekritično prevzeti zgledi od drugod. Razvoj gre

naprej in vsako obdobje prinese v prostor nekaj novega. Redke ohranjene tradicionalne hiše in podobe teh hiš na skicah pa ostajajo kot dober zgled in priložnost, da se, ko iščemo idejo, kakšno hišo bi imeli, vedno lahko vrnemo po navdih v stoletjih razvito znanje in skladnost arhitekture s prostorom.

Ker se način bivanja in potrebe ljudi spreminjajo, razvijajo pa se tudi materiali in načini gradnje in so na izbiro številne možnosti, se je jasna in prepoznavna arhitekturna tipologija zabrisala, skladnost pa izgubila. Zaradi sledenja zgledom iz tujih okolij, ki niso usklajeni z razmerami in tradicijo našega prostora, so se pojavile stavbe, ki niso značilne in bi lahko stale kjer koli. Različni ponudniki nas celo prepričujejo, da so njihovi izdelki primerni za vsak prostor in sprejemljivi ne glede na prostorske predpise. Vendar – kar je dobro za vse, morda ni dobro za nikogar. Če želimo ohraniti vsaj to skladnost in lepoto prostora, ki sta nam ostali, in tako prispevati h kakovosti bivanja v prihodnje, moramo spoštovati naravne, krajinske, naselbinske in arhitekturne značilnosti našega prostora, njegovi identiteto in prepoznavnost. Spodbujanje takšnega razvoja je tudi cilj državnih in občinskih prostorskih dokumentov.

Da bi stavbe na Idrijskem zaživele v skladu s stoletnim razvojem krajev v naši občini, prilagojene danim razmeram in prostoru, vam v naslednjih poglavjih predstavljamo oblikovalska izhodišča in priporočila za novogradnje in prenovo obstoječih stanovanjskih stavb in pomožnih objektov. Osnovni namen priporočil je usmerjati oblikovno podobo naselij in posameznih stavb v občini Idrija in tako prispevati k ohranjanju kakovostnega bivalnega okolja.

V prvem poglavju so opisane značilne hiše na Idrijskem, izpostavljen je pomen upoštevanja njihovih značilnosti za ohranjanje in krepitev prostorske identitete. V drugem poglavju sledijo priporočila za posamezne elemente stavb, ponazorjena s prikazi ustreznih in neustreznih rešitev. V tretjem poglavju so zbrane dodatne informacije za lastnike in investitorje novogradenj, prenov in vzdrževalnih del ter za posege v stavbno kulturno dediščino.

1 Izhodišča za oblikovanje stanovanjskih stavb

Identiteta prostora in stanovanjskih stavb v občini Idrija

Idrijska občina je krajinsko raznovrstna in pestra, to pa se kaže tudi v arhitekturni tipologiji stavb, ki so jih v stoletjih razvoja gradili naši predniki. Kadar danes opazujemo ohranjene starejše hiše, občudujemo izostren občutek, s katerim so nekoč znali postaviti hišo tako, da so bile razmere za življenje dobre, hkrati pa stavbe niso zavzele najboljšega zemljišča, to je bilo prihranjeno za vrt, sadovnjak ali travnik. Občudujemo tudi njihovo premišljeno in nevsiljivo oblikovano zunanjost. Tradicionalne hiše se prilegajo prostoru in so preprosto lepe. Danes v tem prostoru, predvsem v bolj odmaknjenih krajih, na primer na Vojskarski planoti, v Idrijskih Krnicah in Masorah, najdemo še precej stavb, ki so značilne, so dobro ohranjene in jih v novejšem času niso preoblikovali ali spremenili. Nekatere pa so lastniki zaradi napredka »posodobili« tako, da so izgubile značilne prepoznavne lastnosti, nemalokrat je ob stari hiši zrasla večja, sodobnejša, a drugim hišam po celotni Sloveniji podobna nova hiša.

V katero arhitekturno regijo spada občina Idrija?

Na podlagi ugotovljenih razlik v oblikovanju naselij in stavb so bile v Sloveniji prepoznane prostorske enote, arhitekturne regije[1] in arhitekturne krajine[2] (glej opombe na str. 52). Slovenija je razdeljena na 14 arhitekturnih regij, ki so razdeljene še na manjše podenote – arhitekturne krajine. Meje teh enot niso vezane na druge meje, kot je občinska meja ali geografska enota. Večina idrijske občine spada v idrijsko-trnovsko arhitekturno regijo. Vzhodni rob občine pa spada v ljubljansko arhitekturno regijo in tam hiše že povzemajo značilne stavbne oblike te arhitekturne regije.

Idrijsko-trnovska arhitekturna regija je zaradi razlik v posameznih urbanističnih in arhitekturnih sestavinah razdeljena na tri manjše enote, arhitekturne krajine. V idrijski občini sta opredeljeni dve arhitekturni krajini: Trnovska planota in Idrija, saj se je zaradi specifičnih geografskih, kulturnozgodovinskih, upravnih, družbeno-gospodarskih in drugih razmer razvila lastna identiteta prostora (OSPRS, 2004). Vse te razmere so namreč vplivale tudi na

razvoj naselij in stavb. Zaradi uporabe avtohtonih, naravnih gradiv, preudarne gradnje in upoštevanja značilnosti prostora so se razvila enotna merila za gradnjo in oblikovanje (Fister idr., 1993a). Pomembno je omeniti, da tudi v tretji arhitekturni krajini Cerkno, ki je zunaj območja občine Idrija, na nekaterih območjih opazimo podobnosti. Hiše v sklopu večje domačije so pogosto podobne škofjeloško-cerkljanskim hišam, ki so v teh krajih tako kot idrijske hiše postavljene v pobočje, vendar se od njih ločijo po velikosti in bogatejši fasadi. V jugovzhodnem delu občine pa je še danes viden vpliv arhitekturne krajine Logatec, kar je v ravninskem delu Godoviča in Črnega Vrha vidno v pritličnih hišah, strehah s čopom, fasadah s poudarjenim kakovostnim portalom in fasadnim okrasom, kar za idrijsko hišo ni bilo značilno. Na območje Zavratca pa je podobno segel vpliv iz arhitekturne krajine Polhov Gradec.

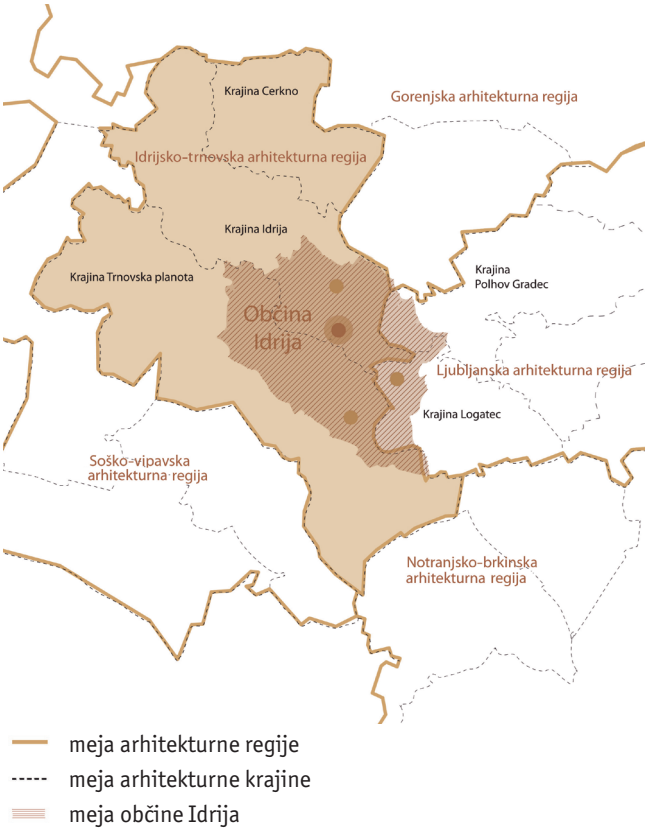

Značilni tipi stanovanjskih stavb na Idrijskem

Na območju občine Idrija se pojavljata dva tipa tradicionalnih hiš, idrijske in škofjeloško-cerkljanske hiše. Med razvojem Idrije v rudarsko mesto in predvsem zaradi potreb po nastanitvi večjega števila rudarjev se je razvila še različica idrijske rudarske hiše (Deu, 2006). Zaradi velikega povpraševanja po najemniških stanovanjih zaradi širitve rudnika so namreč lastniki hiš začeli oddajati prostore v svojih hišah, sprva le sobe, pozneje pa so prostore v etaži in na podstrešju uredili v najemniška stanovanja in tako omogočili skupno življenje tudi družinam rudarjev. V začetku 19. stoletja so številni hišni gospodarji, obrtniki in trgovci za potrebe najema začeli graditi večje hiše, da so vanje lahko namestili že od štiri do osem družin (Deu, 2001). Ta tip večjih rudarskih hiš je že bil predhodni tip večstanovanjskih stavb oziroma prhavzov.

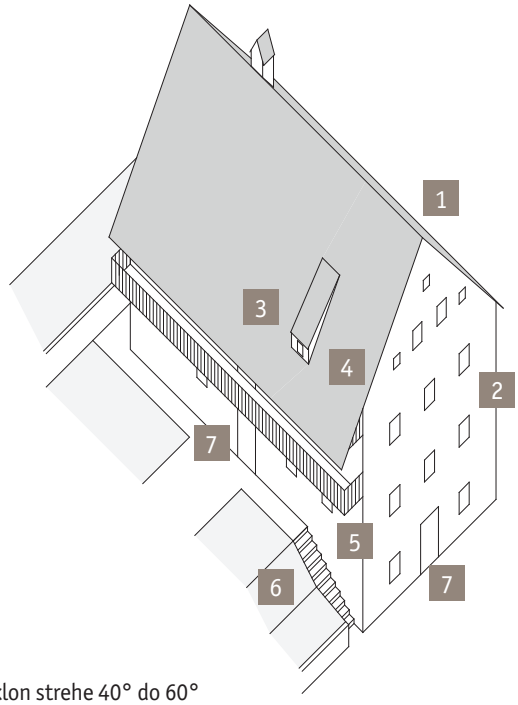

1 naklon strehe 40° do 60°
2 simetrična likovna kompozicija zatrepne fasade z majhnimi okni
3 strešni pomol z okenci (ajkrli), če je podstrešje izkoriščeno
4 napušč do 50 cm
5 lesen gank, navadno skrit pod napuščem
6 zunanje stopnišče
7 dva vhoda

IDRIJSKA HIŠA

Idrijsko hišo prepoznamo po simetrični strmi dvokapni strehi brez čopov, z naklonom do 60° in po pravokotnem, skoraj kvadratnem tlorisu (1 : 1,3). Na glavni zatrepni fasadi so osno razporejena manjša pokončna okna, glavni vhod je največkrat na daljši stranici hiše in je dostopen po stopnicah ali ganku. Zaradi varčne rabe prostora so bile hiše na pobočjih umeščene pravokotno na teren, sleme je bilo usmerjeno pravokotno na plastnice, hiše pa so bile dvo- ali trinadstropne. Idrijske hiše so bile zaradi omejene izbire gradiv, predvsem lesa in kamna, oblikovane preprosto. Belo barvo hiš je določala uporaba apnenega ometa in apnene barve. Strehe pa so bile sprva prekrite s klanimi deskami iz jelovega lesa – šinklni, pozneje pa s sivo kritino. Osnovni tip idrijske hiše je brez prizidav in dodatkov. Kletni prostori so v najnižje ležečem delu zgradbe, ki je delno vkopan. Nadstropno stanovanje je dvignjeno od tal, podstrešna

stanovanja ali le izbe pa so bili izdelani pozneje. Idrijska hiša je navadno večinoma lesena, le spodnji, vkopani prostori so zidani. Gornji deli zunanjih sten so sestavljeni iz krepkih desk, obitih z letvami na ribjo kost, ometanih in pobeljenih z apnenim beležem. Tudi ganki in včasih zunanja stopnišča so največkrat leseni. Ob hiši so imeli vrt, na katerem so gojili zelenjavo, tudi rože in zelišča (glej: Fister, 1993a, 1993b; Terpin, 2011; Mestni muzej Idrija, 2020).

Ohranjene idrijske hiše so predvsem v Idriji, v mestnem jedru in na mestnem obrobju, posamezne hiše pa so tudi v Spodnji Idriji, v dolini Idrijce in na podeželju, predvsem v zahodnem delu občine, vse od Vojskega do Trebuše.

IDRIJSKA RUDARSKA HIŠA

Najbolj prepoznavne hiše na Idrijskem so rudarske hiše, ki so jih sprva rudarji, pozneje pa tudi premožni trgovci in obrtniki gradili v času Avstro-Ogrske in med poznejšo italijansko okupacijo ter so bile namenjene bivanju rudarskih družin. Izjemnost idrijske rudarske hiše, ki se je razvila iz idrijske kmečke hiše, je v številu ljudi, ki so bivali v njej, saj so poleg lastnikov v podstrešnih stanovanjih in izbah živeli tudi podnajemniki. Tako se od identitetne idrijske kmečke hiše razlikuje po številu stanovanj – je večstanovanjska. Sprememba namembnosti podstrešnih prostorov, ki so bili v kmečkih hišah namenjeni shranjevanju krme, v stanovanja za rudarje se kaže tudi v zunanji podobi stavbe. Za zadostno osvetlitev prostorov na podstrešju je imel zatrep na čelni fasadi navadno še vsaj dve vrsti oken, na strehi

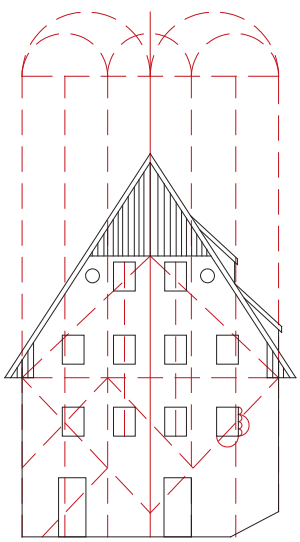

Glavna fasada

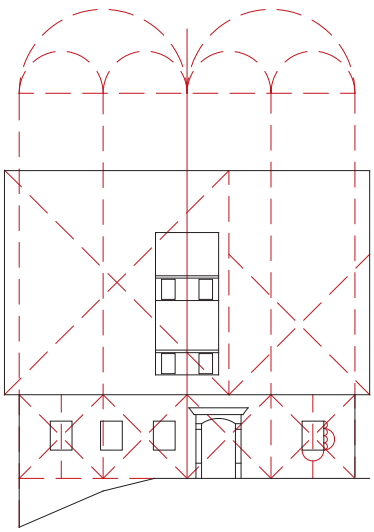

Stranska fasada

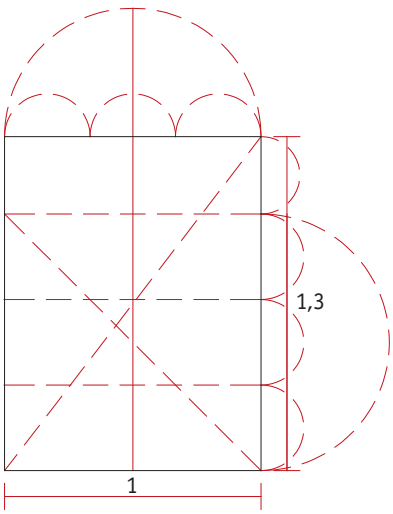

Tloris

pa strešne pomole z okenci – ajkrli. Ta element loči idrijsko rudarsko hišo od vseh slovenskih tipov hiš, tudi od škofjeloško-cerkljanske (Baš, 1957). Pozneje so številnim rudarskim hišam v pribrežnem delu stavbe za hišo dodali prizidek, ki je bil največkrat vraščen pravokotno na sleme.

Zanimivo je, da so graditelji v tistem času sledili visoki graditeljski kulturi in tako ustvarili kakovostno stanovanjsko arhitekturo, ki je prispevala k identiteti kraja (Terpin, 2011). Čeprav ima vsaka idrijska rudarska hiša svoje posebnosti, lahko med njimi zlahka opazimo tudi podobnosti. V Idriji in okolici se jih je do danes ohranilo približno sto, le štirinajst jih je še avtentično ohranjenih, večina je že precej predelana (Kandus idr., 2018). Najbolje ohranjena in značilna rudarska hiša je danes muzejska stavba, obiskovalci pa si jo lahko ogledajo v Bazoviški ulici v Idriji.

ŠKOFJELOŠKO-CERKLJANSKA HIŠA

Stavbe, ki značilno zaznamujejo idrijsko-trnovsko arhitekturno regijo, so starejši raziskovalci (Melik, 1936; Mušič, 1947; Sedej, 1964) poimenovali škofjeloško-cerkljanske. Škofjeloško-cerkljanska hiša, ki s svojimi značilnostmi povezuje alpski in primorski svet, je velika, nadstropno zidana kmečka hiša, navadno jo krasi večji, poudarjen vhod na daljši stranici hiše, portal je običajno polkrožno zaključen. Levo in desno od vhoda so simetrično razporejene okenske odprtine, če ima hiša nadstropje, so okna v zgornjem nadstropju poravnana s spodnjimi. Za ta tip stavbe je značilnih veliko oken, okenske odprtine

pa so nekoliko večje kot pri idrijski hiši. Mnoge hiše lepša barvni okras, imajo šivane vogale, obrobe okrog oken in horizontalne poudarke med nadstropji. Domačijo je navadno sestavljalo več objektov in stavb, postavljenih v neposredni bližini glavne stavbe. Na hribovitem terenu je bila glavna stavba navadno na eni strani vkopana v pobočje, s strmo dvokapno streho brez čopov, z naklonom 45°. Prvotno so bile krite s slamo ali s skrilom, pozneje z opečno kritino. Zatrep je bil običajno obit z deskami.

Ta tip hiše, ki je značilen za Škofjeloško-Cerkljansko hribovje, od tod tudi izvira poimenovanje škofjeloško-cerkljanska hiša, je v različicah razširjen na obsežnem ozemlju, tudi zunaj idrijsko-trnovske arhitekturne regije, in značilno zaznamuje podeželje občine Idrija. Posamezne primere teh velikih kmečkih stanovanjskih hiš lahko vidimo na Ledinski planoti, v Dolah, Zavratcu, Zadlogu in v drugih zaselkih ali na samotnih kmetijah.

PRHAVZI – IDRIJSKI RUDARSKI BLOKI

Prve stanovanjske rudarske bloke, imenovane prhavzi, je zaradi velikega pomanjkanja stanovanj za potrebe rudarjev in njihovih družin začela graditi rudniška uprava po letu 1870. Rudniški arhitekt se je pri oblikovanju zunanjosti nedvomno zgledoval po blokih, ki so tedaj že stali v drugih rudarskih naseljih, in ne toliko po podobi idrijske hiše. Ker so bila stanovanja namenjena le za najem, se je pri razporeditvi prostorov omejil na najpreprostejšo različico in na prostorski minimum, ki je bil takrat splošno uveljavljen pri odmeri za idrijsko rudarsko družino. Leta 1872 je bil zgrajen prvi tak blok z 12 stanovanji na Brusovšah v Rudarski ulici. Pritličje bloka je zidano, nadstropje pa je leseno in ometano. Vsako stanovanje je imelo po dva prostora, kuhinjo in »hišo«. Po dve družini sta imeli skupno stranišče, pralnica, postavljena na dvorišču, je bila skupna za vse, drvarnice so bile lesene, postavljene za blokom. Temu bloku so pozneje dodali še dva prizidka z 12 in 14 stanovanji in kvadraturo posameznih stanovanj povečali na tri prostore, kuhinjo, večjo in manjšo sobo. Vse do leta 1930 je rudniška uprava zgradila še 13

blokov s 163 stanovanji, od katerih je večina še danes ohranjenih in varovanih kot kulturna dediščina (Šarf, 1974, 1975). Najstarejše in najbolj znano rudarsko naselje stoji na Brusovšah v Rudarski ulici, tik pod območjem rudnika. Gre za edino sklenjeno ulico rudarskih stanovanj na območju mesta, ta je danes zavarovana kot stavbna dediščina in zajema stanovanjski rudarski blok z dvema prizidavama, vsi so bili zgrajeni za potrebe rudarskih družin v letih od 1872 do 1882.

MEŠČANSKE HIŠE, ARHITEKTURNO KAKOVOSTNE STAVBE IN STAVBNA KULTURNA DEDIŠČINA

Poleg značilnih tipov stavb so v Idriji in drugih naseljih tudi posamezne stavbe, ki zaradi svoje kakovosti, prepoznavnosti ali redkosti izstopajo in so zavarovane kot kulturna dediščina[3]. Te stavbe izvirajo iz različnih obdobij in so oblikovane skladno z arhitekturnim slogom in graditeljskim znanjem tistega časa. To so navadno najpomembnejše stavbe v naselju in so namenjene upravnim, kulturnim, verskim in izobraževalnim dejavnostim (grad, gimnazija, stara osnovna šola, cerkve, kapelice), med njimi so tudi stavbe v idrijskem mestnem jedru ter rudniški objekti in stavbe (magazin, gledališče, grad, jaški). Zanimiv arhitekturni tip so tudi stavbe iz časa italijanske okupacije, kot so prva in druga palacina, stari zdravstveni

dom, psihiatrična bolnišnica in mladinski center. Poleg naštetih stavb iz starejšega obdobja so za identiteto mesta pomembne in prepoznavne še posamezne

arhitekturno zanimive stavbe iz obdobja (poznega) modernizma, na primer blagovnica Mercator v središču Idrije, osnovna šola Idrija, športni center in modra dvorana. Kulturna dediščina pa so tudi posamezne stanovanjske stavbe in celo kmetijski objekti in stavbe na podeželju, na primer Možinova kašča v Zavratcu in Kendov dvorec, ter stara vaška jedra, na primer v Spodnji Idriji, na Gorah in v Ledinah.

Vse te stavbe pomembno vplivajo na kakovost prostora, v katerem so, ter so del naše prostorske in kulturne identitete, zato je treba pri oblikovanju stavb v njihovi bližini posebno pozornost nameniti ohranjanju kakovostnih pogledov ter objekte in stavbe v okolici uskladiti z obstoječimi kakovostnimi stavbami tako, da se oblikuje skladen in celovit prostor.

Drugi tipi stanovanjskih stavb na Idrijskem

Po drugi svetovni vojni se je tradicionalno stavbarstvo prekinilo, izgubili so se mojstri, v mestih in na podeželju so začeli graditi enake (tipske) hiše, ki niso bile niti oblikovane niti prilagojene prostoru, v katerega so se umeščale. Pri oblikovanju stavb je pred arhitekturno tipologijo prevladalo sledenje tujim zgledom ali univerzalni obliki ali pa je bila oblika povezana z novimi načini gradnje in uporabe materialov. Ker ta tip gradnje tudi številčno prevladuje v naseljih, močno vpliva na njihovo podobo.

TIPSKA STANOVANJSKA GRADNJA (DRUGA POLOVICA 20. STOLETJA)

Pri novogradnjah po letu 1960 so se kompozicijski red okenskih odprtin in njihovi proporci popolnoma izgubili in tako so glavno zatrepno fasado največkrat krasili dolgi balkoni, kar nima nobene povezave z značilnostmi idrijske hiše. Ljudje so začeli graditi po tipskih načrtih ali pa so želeli zadržano arhitekturno tipologijo idrijske hiše »oplemenititi« in so se zgledovali po gradnji drugje po Sloveniji. Te hiše funkcionalno niso najprimernejše za življenje ene družine, še manj za življenje dveh družin ali ločenih gospodinjstev, kar je danes pogosto. Zato si hiše poskušamo prilagoditi na različne načine, na primer z urejanjem mansarde in gradnjo frčad, dviganjem strehe, prizidki, zunanjimi stopnišči in zasteklitvijo balkonov. Hiše iz tega obdobja so zaradi starosti, nekakovostne gradnje in materialov zdaj potrebne celovite prenove. Pri tem lastniki nemalokrat v želji po novostih hiše precej spremenijo. Iz preprostih, navadno s samograditeljstvom zgrajenih običajnih hiš nastajajo najrazličnejše stavbe, ki ne upoštevajo lokalne tipologije in prostorskih danosti.

SODOBNA STANOVANJSKA GRADNJA

V zadnjih letih se tudi na Idrijskem pojavljajo posamezni primeri sodobne avtorske arhitekture. V nasprotju s tipskimi projekti naj bi bile te hiše zgrajene po meri prostora, v katerega se umeščajo, in naročnikovih potreb. Vendar veljata pri njihovem umeščanju previdnost in upoštevanje omejitev zaradi varstva kulturne dediščine, ohranjanja kakovostnih vedut in značaja prostora. Nove stavbe morajo v prostoru skupaj z obstoječimi stavbami soustvarjati kakovostno okolje in prispevati k usklajeni podobi kraja ali ulice. Kakovostna sodobna stanovanjska arhitektura je lahko le tista, ki prepoznava in upošteva prostorske danosti in arhitekturne značilnosti območja ter v njihovem okviru najde primerne rešitve.

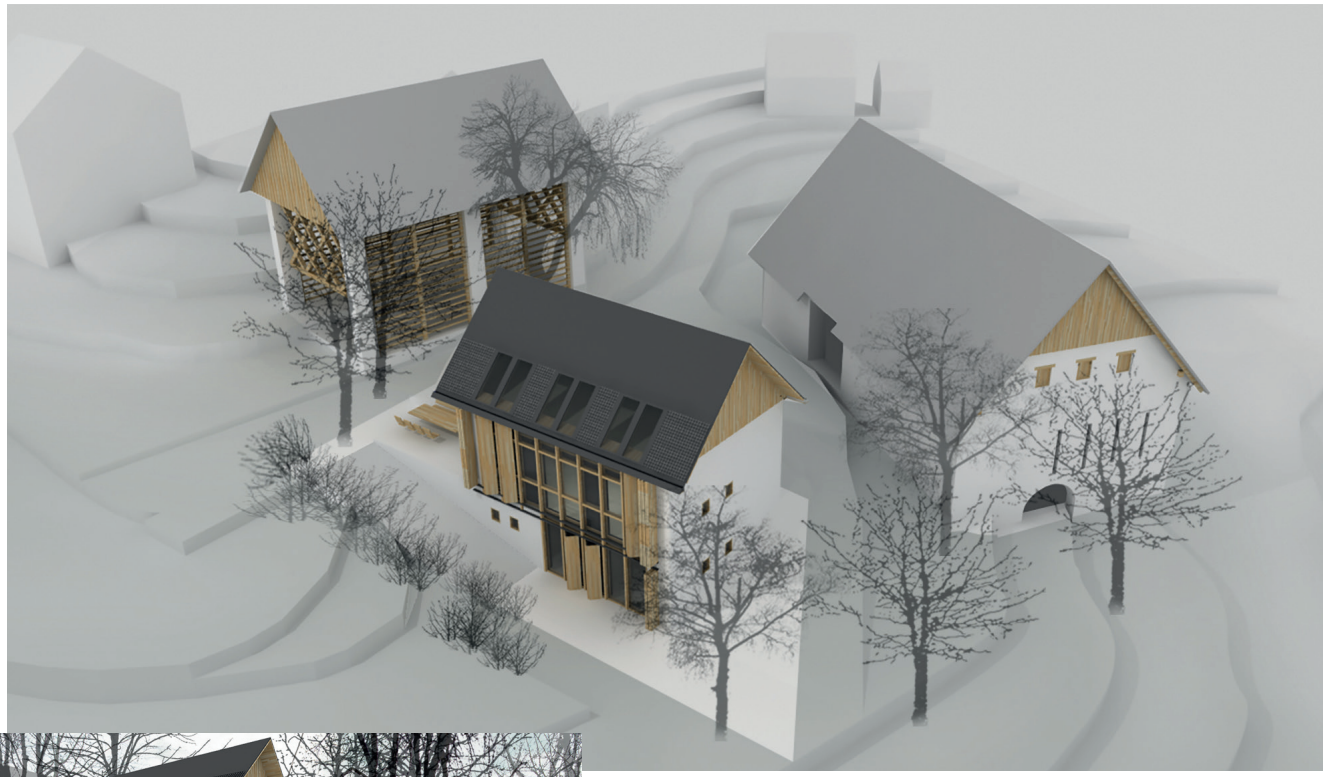

deželju in zunaj strnjenih naselij. Tudi pri njihovem umeščanju velja upoštevanje omejitev zaradi varstva kulturne dediščine, ohranjanja kakovostnih vedut in značaja prostora. Tipske brunarice, ki posnemajo tuje hiše (na primer kanadske ali skandinavske brunarice), so z oblikovalskega vidika tuje tradicionalni arhitekturni tipologiji in ne spadajo v ta prostor.

GRADNJA IZ LESA, SONARAVNA GRADNJA

Poseben tip gradnje je sonaravna gradnja, za katero se praviloma uporabljajo lokalno dostopni materiali, predvsem lokalno pridelan, neobdelan les, izolacija iz naravnih materialov (ovčja volna, slama) in ilovnati ali apneni ometi, poleg tega je energijsko in prostorsko varčna. Za ohranjanje prostorske skladnosti in lokalne arhitekturne tipike je smiselno, da tudi takšna gradnja upošteva najbolj prepoznavne elemente tradicionalne arhitekture (npr. simetrične dvokapne strme strehe, uporabo bele barve in lesa na fasadi). Takšne stavbe so ustrezna alternativa običajnim hišam in počitniškim hišam predvsem na po-

2 Priporočila za oblikovanje stanovanjskih stavb

Komu so priporočila namenjena?

Priporočila so namenjena lastnikom eno- in dvostanovanjskih stavb v občini Idrija, ki razmišljajo o prenovi ali novogradnji. V pomoč so tudi načrtovalcem, arhitektom, gradbenikom in izvajalcem del, kot so krovci in fasaderji, ter občinskim svetovalcem na področju graditve in umeščanja objektov. Dajejo osnovne informacije o tem, kaj je pri gradnji in prenovi priporočeno in kaj ne. Večina priporočil velja za eno- in dvostanovanjske stavbe, pri posameznih vsebinah pa so dodana še priporočila za počitniške hišice, pomožne objekte, gospodarske objekte in zunanje ureditve.

Zakaj potrebujemo priporočila za oblikovanje stavb?

Priporočila nas spomnijo na urbanistično in arhitekturno kakovost območja ter pomen kakovostnega oblikovanja in rednega vzdrževanja stavb in njihove okolice, saj je podoba naših mest, vasi in drugih naselij pomembna. Z videzom svoje stavbe (hiše, gospodarskega poslopja, pomožnega objekta) namreč vplivamo na podobo javnega prostora, naselij in širše na podobo krajine. Pri gradnji novih stavb in prenovi lahko upoštevamo nekatere značilne tradicionalne arhitekturne elemente in tako prispevamo k ohranjanju kulturne dediščine, prepoznavne podobe naših krajev in ne nazadnje k skladnosti arhitekture s prostorskimi danostmi. Pri oblikovanju stavb pa se včasih tudi strokovnjaki ali izvajalci ne seznanijo z značilnostmi prostora in arhitekturne tipologije ali uporabijo tipske rešitve, ki v tako občutljivem okolju delujejo moteče ter krnijo celovitost in prepoznavnost naselja.

Na čem temeljijo priporočila?

Priporočila izhajajo iz pregleda stanja v prostoru – analize dobre in slabe prakse v vseh naseljih v občini. Besedilo priporočil je skladno s področno zakonodajo in občinskimi prostorskimi dokumenti ter upošteva predhodno izdelane strokovne podlage. Pri pisanju priporočil so bila upoštevana teoretična izhodišča arhitekture, varstva kulturne dediščine ter prenove stavb, urbanističnega načrtovanja in oblikovanja ter krajinske arhitekture. Ta priporočila upoštevajo, a ne nadomeščajo specifičnih določb Gradbenega zakona, Zakona o varstvu kulturne dediščine in drugih predpisov s tega področja ter Občinskega prostorskega načrta občine Idrija (OPN).

Kako si s priporočili lahko pomagamo?

Pri novogradnjah in prenovah, ki spreminjajo zunanjo podobo stavbe, je treba preveriti, ali so naše želje in predstave usklajene s prostorskimi načrti občine in prostorsko zakonodajo. Pri novogradnjah lahko zaupamo strokovnjakom arhitektom, ki morajo pri zasnovi upoštevati vsa zakonska določila in določila občinskih prostorskih načrtov. Pri prenovi in vzdrževalnih delih, še posebej če se tega lotimo sami, pa je treba poznati določila prostorskih načrtov in zakonodaje. Upoštevati moramo tudi značilnosti prostora, v katerem je naša stavba, da bi s prenovo zunanjosti stavbe ohranili ali povečali skladnost in arhitekturno identiteto. Pri tem nam lahko koristijo priporočila, ki so zapisana tako splošno, da so uporabna za skoraj vsako stavbo, ponazorjena pa so s fotografijami in shematskimi prikazi. Pri teh je s simbolom označeno, katera izvedba:

- ✓ je priporočena,
- ✗ ni priporočena,
- * je izjemoma dopuščena, v primeru prenove kakovostnega obstoječega elementa ali če ta oblika prevladuje v okolici.

Lega in prostorska umestitev stavb

Zaradi razgibanega terena in velikih naklonov je bilo umeščanje stavb na Idrijskem močno prilagojeno reliefu. Za tradicionalne stanovanjske stavbe na strmih terenih je tako značilna usmeritev glavne osi stavbe pravokotno na teren ali plastnice, s tem pa usmeritev krajše fasade na ulico. Tako dobimo značilne ulične nize, ki jih ustvarjajo stavbe s svojo glavno, simetrično oblikovano fasado. Umeščenost objektov zunaj mesta je pogojena predvsem z reliefom, šele nato je podrejena ustvarjanju uličnega niza, v naseljih na manj strmem terenu pa je značilna ureditev z gradbeno linijo. V obeh primerih se skladen vtis dosega z enotnimi višinami istovrstnih objektov in stavb in z značilnimi razmerji med njimi: na podeželju na primer stanovanjska stavba kot osrednji objekt, veliko gospodarsko poslopje in manjši pomožni objekti. Prevladujoči elementi v prostoru niso stanovanjske stavbe, največkrat gre za sakralne stavbe – cerkve na izpostavljenih legah ali za gospodarske in industrijske stavbe, ki izstopajo zaradi velikosti. Čeprav je večstanovanjska gradnja na Idrijskem obstajala že prej, je šele povojna gradnja odstopila od tradicionalnih razmerij v prostoru. Ker je takšna večstanovanjska gradnja omejena le na posamezna območja v večjih naseljih, je njen vpliv na podobo naselij omejen.

- **Lega stavbe ima neposreden vpliv na kakovostne bivalne razmere.** Stanovanjske stavbe naj bodo, če je le mogoče, na sončnih in zatišnih legah, na primer na prisojnih pobočjih, izogibamo se grebenom in mraziščem. Za zagotavljanje pasivnega solarnega ogrevanja, pasivnega hlajenja in senčenja ter naravne osvetlitve bivalnih prostorov sta ključna dobra usmeritev in upoštevanje načel postavitve, na primer izkoriščanje najbolj osončenih leg za bivalne stavbe in bivalni del vrta, lokacija bivalnih prostorov v stavbi na južni in zahodni strani ter servisnih prostorov in vhoda na severni strani.
- Pri umeščanju objektov se je treba **izogniti reliefno izpostavljenim mestom,** grebenom in slemenom, razen če je to značilen vzorec poselitve ali gre za stavbe, za katere je pomembno in upravičeno, da so poudarjene z lego v prostoru.
- Pri načrtovanju umestitve objektov v prostor **upoštevamo tudi značilnosti prostora in kakovostne vedute – poglede.** Lego objektov presodimo z različnih točk na ožjem in širšem območju: kako bo videti nova stavba v odnosu do obstoječih stavb in okolice s točke, kjer stavbo pri gibanju po prostoru zagledamo prvič, z glavne dostopne poti ali s pomembnih točk v javnem prostoru. Če so stavbe postavljene na vizualno izpostavljene lokacije, pa tudi z drugih pomembnih točk, s katerih so vidne.
- Podrobneje lego objektov na zemljišču določa OPN z opredelitvijo **regulacijskih linij**, ki razmejujejo javne od zasebnih površin, **gradbenih linij**, na katero morajo biti z enim robom fasade postavljeni objekti, **gradbenih mej**, ki jih novozgrajeni objekti ne smejo presegati, lahko pa se jih dotikajo ali so odmaknjeni v notranjost parcele, in **prostora za razvoj stavbe**, ki opredeljuje del gradbene parcele stavbe, na katerem se lahko postavi stavba ali se razvija do izpolnitve urbanističnih faktorjev (npr. faktor zazidanosti gradbene parcele in faktor izrabe gradbene parcele).

Primer pravilnega umeščanja stavb

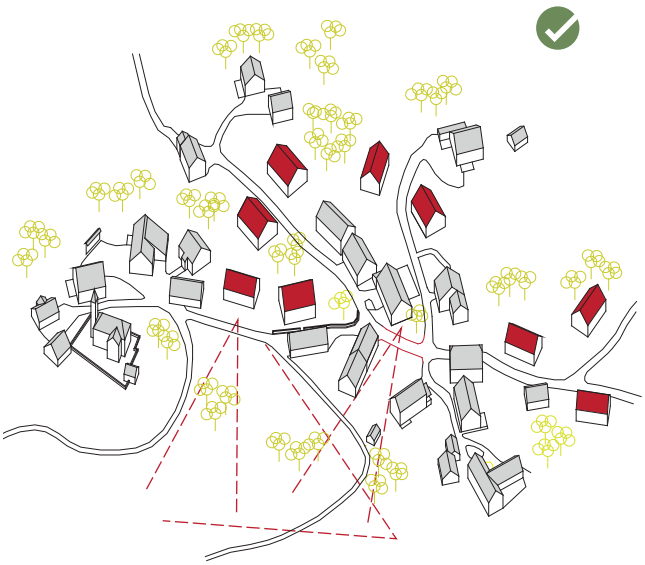

Primer nepravilnega umeščanja stavb

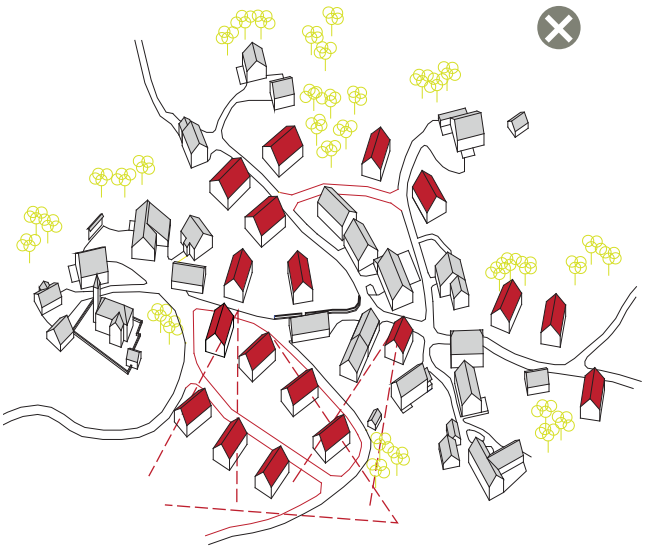

obstoječa stavba

nova stavba

pogled v krajino / na lokalno dominanto

Oblika stavbe

Prepoznavna značilnost stanovanjskih stavb na Idrijskem je oblikovanost njihovih volumnov. Značilni so enostavni, pravokotni, nečlenjeni volumni, ki nimajo izzidkov, erkerjev, stolpičev ali podobnih poudarkov, zato stavbe delujejo izčiščeno in asketsko. Če imajo hiše prizidke, so ti na stranskem ali dvoriščnem delu hiše, ne pred ulično (čelno)[3] fasado. Fasada krajše stranice stavbe (zatrepna fasada)[4] je vsaj toliko visoka, kot je široka (merjeno od tal do slemena), fasada daljše stranice stavbe pa je za vsaj tretjino daljša od fasade krajše stranice objekta – hiše na Idrijskem so torej po tlorisu skoraj kvadratne do pravokotne. Večinoma so tudi večnadstropne, saj je gradnja v višino smiselna zaradi skromnega razpoložljivega prostora in racionalne rabe zemljišč. Za celotno območje torej niso značilne hiše, ki bi zavzemale veliko prostora v pritličju, kot so na primer atrijske hiše in hiše s tlorisnimi zamiki.

Višina objekta v odnosu do topografije terena

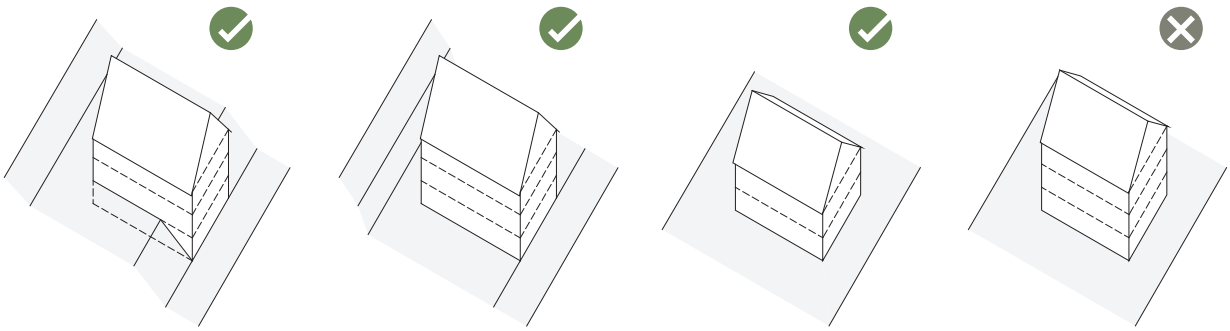

Strm teren - višji objekti

Raven teren - nižji objekti

- Tlorisno razmerje[5], ki izhaja iz tradicionalne tipologije, je pri idrijskih hišah 1 : 1,3, kar je razmerje blizu kvadrata. Vendar se je idrijska hiša močno prilagajala terenu, v katerega se je umeščala, in potrebam ljudi, tako da najdemo številne **stavbe s pravokotnimi tlorisi** v razmerju vse do 1 : 1,7. Poleg idrijske so za to območje značilni tudi drugi tipi hiš, na primer škofjeloško-cerkljanska hiša, pri kateri prevlada pravokoten tloris.
- Hiše v večjih naseljih **imajo poleg pritličja običajno dve nadstropji in izkoriščeno mansardo** (P + 2 + M). Če ima hiša zelo strmo streho, je mansarda izkoriščena celo za dve etaži. Na strmem terenu je pritličje hiše vedno vkopano v teren, višina vidne čelne fasade pa ostaja enaka (P + 2 + M). Na podeželju so hiše tudi nižje (P + 1 + M in P + M), številne pa so tudi delno vkopane v teren.
- Volumenska razmerja in višino stavbe podrobneje določa OPN, nanje vplivajo **faktorji izrabe gradbene parcele in zazidanosti gradbene parcele ter dopustna višina.** V OPN je dopustni višinski gabarit za eno- in dvostanovanjske stavbe največ P + 2 + M, kota slemena je lahko do največ 13 m nad terenom. Če je stavba na strmem terenu, je pritličje lahko do treh strani vkopano.
- Velikost novih stavb naj bo prilagojena merilu kakovostnih stavb v okolici, topografiji terena in značilnostim krajine. Če je mogoče, naj **stavbe omogočajo stik bivalnih prostorov z vrtom.**

Prizidki, izzidki

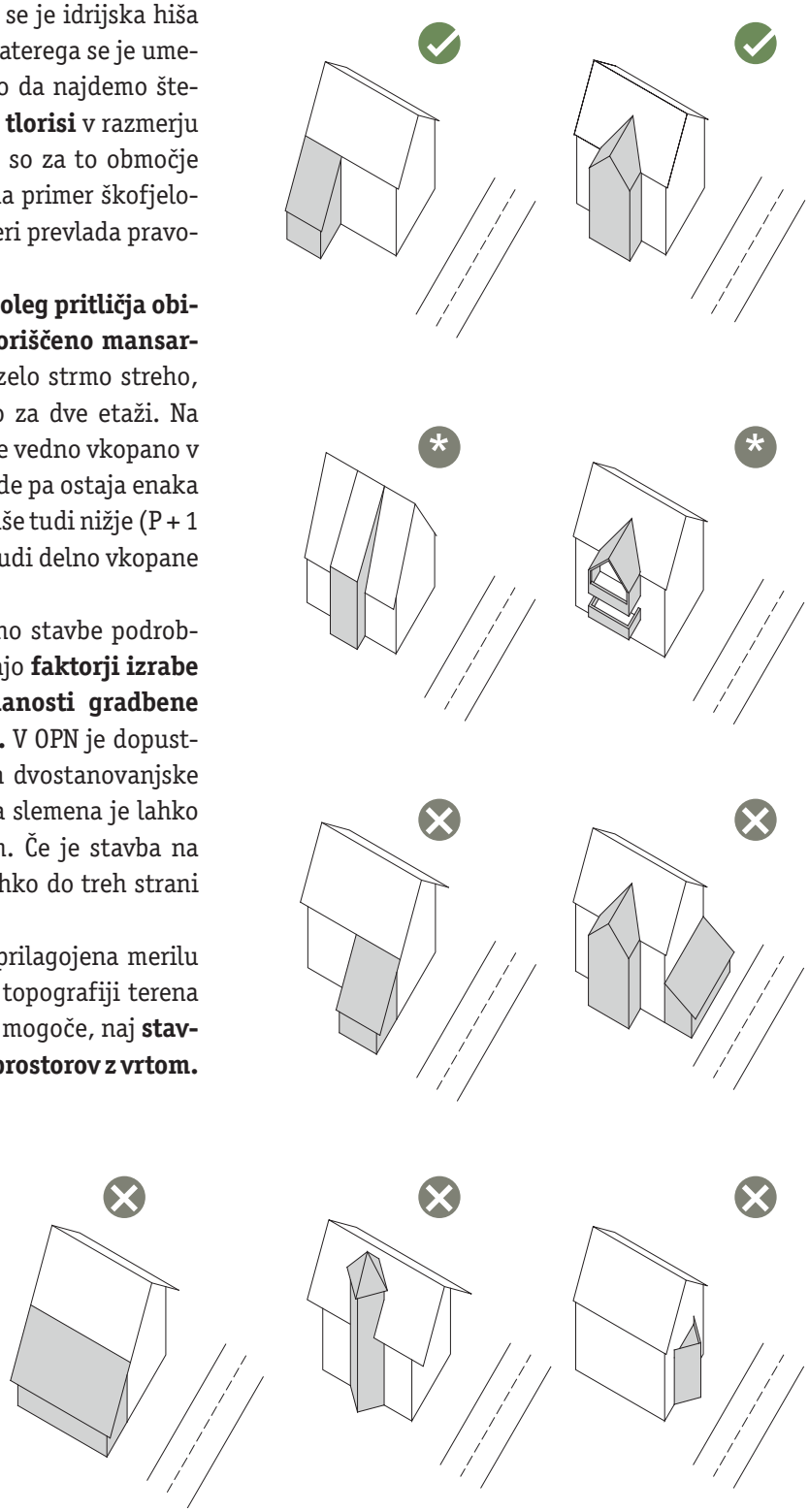

Strehe in strešni elementi

Streha je zelo izpostavljen del stavbe, hkrati je tudi peta fasada hiše, zato je pomembno, da je usklajena s celoto. Strehe so izpostavljene padavinam in drugim vremenskim vplivom, zato sta njihova kakovostna izvedba in skrbno vzdrževanje ključna za ohranjanje dobrega stanja stavbe. Prav zaradi podnebnih značilnosti, velike količine padavin in snega so za idrijsko območje značilne simetrične dvokapne strehe s strmim naklonom. Značilni so tudi krajši napušči. Štirikapne ali večkapne strehe, členjene strešine in čopi niso značilni. Takšne oblike strešin najdemo le na nekaterih starejših stavbah, na primer na mestnem trgu v Idriji, v središču Spodnje Idrije in pri posameznih stavbah na podeželju, ki so se zgledovale po hišah iz sosednjih regij. Ker so takšne strehe netipične, pri novogradnjah in prenovah uporabljamo preproste simetrične dvokapnice s krajšimi napušči in brez čopov.

Naklon strehe

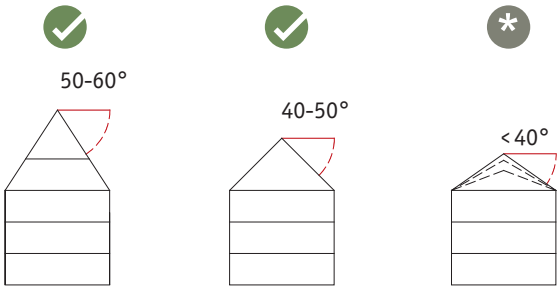

- Strehe so praviloma simetrične dvokapnice z naklonom od 40° do 60°, **najpogostejši in priporočeni naklon strehe je 45°**. Smiselno je, da se naklon strehe prilagaja naklonom streh kakovostnih okoliških stavb ali prevladujočemu naklonu streh v ulici ali v enoti urejanja prostora. Sleme strehe poteka v smeri daljše stranice stavbe.
- Pri sodobno oblikovanih stavbah so **izjemoma dovoljene tudi ravne strehe**, in sicer na vidno neizpostavljenih lokacijah, kadar to ne moti vizualne podobe naselja in ne degradira območij kulturne dediščine ali bližnjih objektov kulturne dediščine. Pri ravnih strehah je priporočena izvedba zelene strehe ali pohodne terase.

Oblike streh

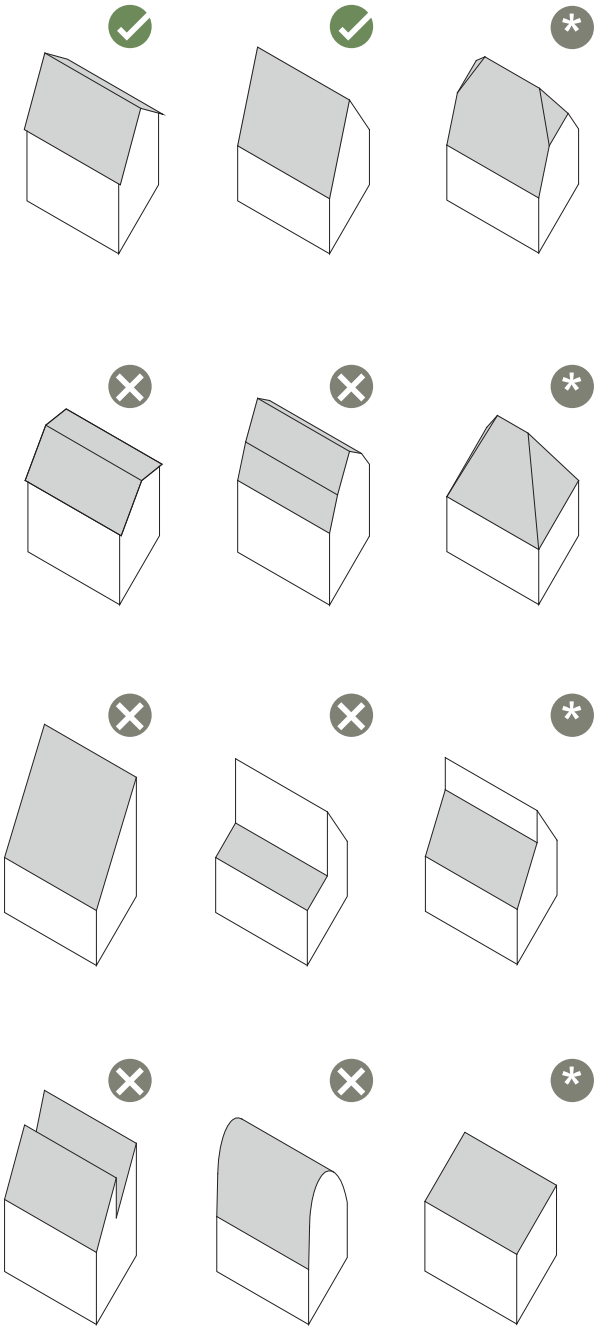

- **Napušči na ulični (čelni) fasadi so krajši** (približno 50 cm). Na stranskih fasadah in zadnji fasadi pa so dopustni tudi daljši napušči, posebno kadar podaljšani napušč pred padavinami ščiti bivalno teraso. Vidni deli strešne konstrukcije (napušč) na zatrepni fasadi **se ne zapirajo z ometom ali fasadnimi ploščami**.

Napušči

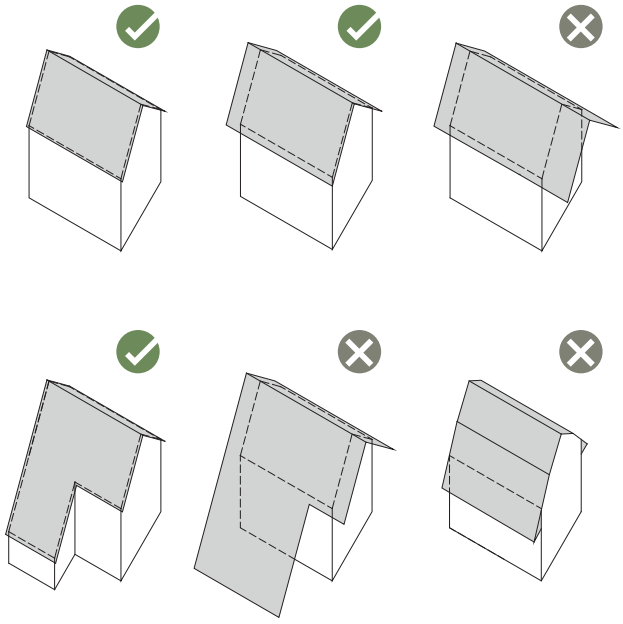

Obdelava napuščev

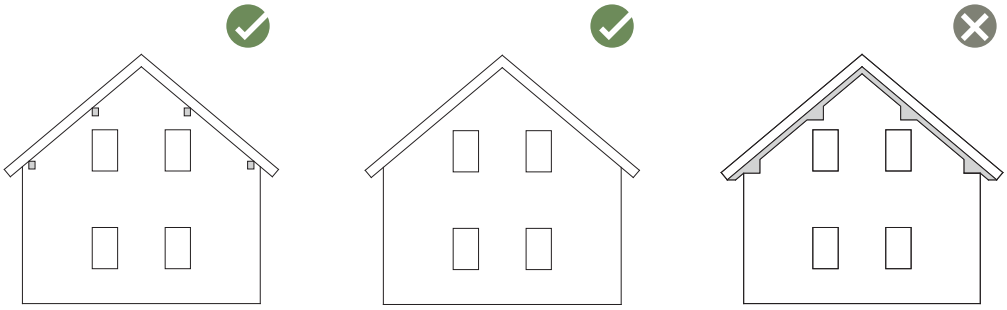

- Frčada in strešno okno sta primerna za osvetlitev prostorov v mansardi, kjer osvetlitev z okni na fasadi ni mogoča. **Dovoljena oblika frčad je pultna – enokapna in klasična – dvokapna.** Izbor tipa frčade je odvisen predvsem od naklona strehe. Za idrijske hiše s strmimi strehami so značilne pultne – enokapne frčade. Vse frčade na strehi naj bodo enakega tipa. Število frčad na eni strešini je odvisno od tipa strehe in oblike frčad, vendar naj skupna dolžina frčad na posamezni strešini ne presega 1/2 dolžine te strešine. Frčade morajo biti nižje od slemena osnovne strehe. **Nadzidava dela strehe z dvigom slemena nad sleme osnovne stavbe ni dovoljena.**

Frčade

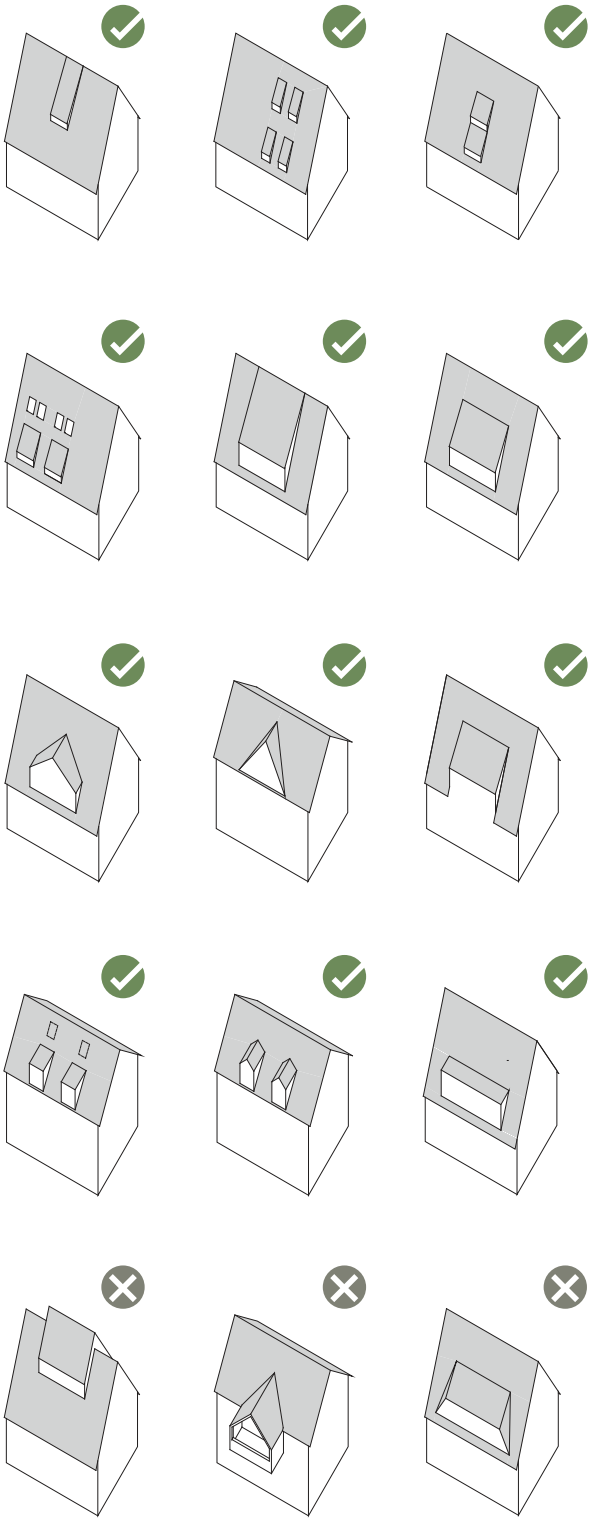

Ulična fasada in druge fasade

Pri stavbah najprej opazimo fasado, ki pomeni stik stavbe z okolico. V preteklosti je bila najpomembnejša in zato tudi lepše oblikovana tista fasada, ki je gledala na ulico ali dostopno pot. Za tradicionalno oblikovane stavbe na Idrijskem je značilno zelo malo ali nič okrasja na fasadah, bile so preproste in bele. Hiše na podeželju so imele šivan rob, črte med nadstropji in obrobljena okna, samo izjemni objekti, kot so premožnejše hiše, kašče ali mlini, so bili poslikani. Malo ali nič okrasja zaznamuje tudi današnja merila lepega. Pri fasadah se lahko vrnemo k preprostim vzorom iz tradicionalne arhitekture, najlepše so svetle barve fasad. Poudarki naj izhajajo le iz funkcionalnih ali arhitekturnih členitev – na hiše ni treba risati pisanih črt, vpadljivih simetričnih likov ali vzorcev. Fasadni okras naj nadomeščajo funkcionalni elementi, kot so poudarjen vhod, okenske ali balkonske odprtine, lahke kovinske ali lesene balkonske ograje. Kadar je stavba zunaj mesta, pa tudi z lesom opaženi deli.

- Oblikovanje fasad eno- in dvostanovanjskih stavb naj se smiselno prilagodi arhitekturni tipologiji idrijsko-trnovske arhitekturne regije, za katero so značilne **simetrično zasnovane, v višino razvite čelne fasade, pokončno oblikovane in osno razporejene okenske odprtine** na zatrepni (ulični) fasadi in bela ali svetla barva fasade. Za zatrepne (ulične) fasade je značilno tudi, da so **brez balkonov**.
- Posebno pomemben je premislek o oblikovanosti ulične fasade ali fasad, ki so vidne iz javnega prostora. Njihova podoba močno vpliva na podobo ulice ali naselja. Za poglede od daleč so poleg barve pomembni predvsem osnovna razmerja (širina/dolžina proti višini) in osnovna členitev fasade (velikostna razmerja in ritem okenskih odprtin, balkonske ograje), za poglede od blizu pa detajlno oblikovanje (npr. tekstura fasadne površine). Pomembna kakovost dobro oblikovanih fasad je tudi **označenost glavnega vhoda** v stavbo, ne na primer garažnega uvoza. Pri izbiri stavbnega pohištva in balkonskih ograj pa veljata previdnost in zmernost – naj ne prevladajo nad podobo celotne stavbe.
- Prenova fasade spada med vzdrževalna dela, za katera formalno niso potrebna posebna dovoljenja, a je še vedno treba **upoštevati določila OPN, ki predpisuje tudi barvo fasade.** Spreminjanje števila in velikosti okenskih odprtih pomeni poseg v nosilni zid stavbe, ki je konstrukcijski element hiše, zato to ni dopustno brez dovoljenja.

Barve fasad

Gradiva in barve

Na Idrijskem so bili graditeljem dosegljivi naravni materiali, kot sta les in kamen. Iz apnenca so pridobivali apno, šele pozneje, ko je postal dostopen cement, je bilo možno izdelati tudi zidake in betonske strešnike. V Ljubevču so na primer izdelovali rombaste cementne strešnike ali špičake, ki jih še danes najdemo na hišah in gospodarskih objektih. Posledično zunanjost tradicionalne stavbe zaznamujeta kamen in les, iz kamna ali lesa so zidovi, ki so ometani in beljeni, leseno ostrešje pa prekriva siva kritina, ki po barvi in teksturi spominja na lesene skodle, šinklne. Kot vezivo za izdelavo ometov so nekdaj uporabljali apno, ta v sodobni, naravi prijazni gradnji zaradi svojih številnih kakovosti znova krepi svojo vrednost in se vse pogosteje uporablja. Apnena belina je torej prevladujoča in prepoznavna barva ometov na širšem območju Idrije.

- Končni fasadni omet je praviloma gladek in v svetlih barvnih tonih. **Dopustne barve fasad so bela, svetli zemeljski toni in umirjeni odtenki rumene barve.** Priporočajo se barve na osnovi naravnih veziv in pigmentov, saj so svetle in nevsiljive. Vsiljive, izstopajoče in neavtohtone barve fasad niso dovoljene, npr. citronsko rumena, vijoličasta, živo zelena, živo rdeča, turkizno ali temno modra in podobne barve. Odsvetujejo se nepotrebni barvni poudarki in fasadni okrasi. Z izbiro nevtralne in umirjene barve fasade prispevamo k usklajenemu videzu celotnega naselja.
- **Barva fasade naj bo usklajena tudi z barvo strehe, cokla in stavbnega pohištva** – hiša naj bo ubrana celota. Oblaganje fasad s strešno kritino in pločevinastimi oblogami ni dovoljeno (razen, če je v EUP določeno drugače). Vidno izpostavljeni ulični zatrepi na urbanih območjih so ometani, ne obloženi z lesom. Zunaj urbanih naselij, na podeželju, je možna uporaba lesa za opaženje zatrepov, dovoljene so tudi lesene fasade z vidno strukturo lesa, značilna je navpična usmeritev desk.
- **Strešna kritina naj bo usklajena z barvo streh v okolici,** v jedrih naselij je ta večinoma opečna. Barva strešne kritine zunaj središč naselij se prilagaja prevladujoči barvi streh v okolici in je lahko tudi sive ali rjave barve. Za idrijsko hišo je značilna siva kritina, tradicionalni cementni špičak ali podobna ravna kritina, ki ima enotno strukturo. Velja, da temnejše barve strehe v sivih ali rjavih odtenkih manj izstopajo od ozadja, in so priporočljive, kadar so stavbe višje ali če stavbo obdaja odprt prostor. Črne in svetleče barve ali glazure pa zelo izstopajo in zato niso primerne.

Tekstura in barva strešne kritine

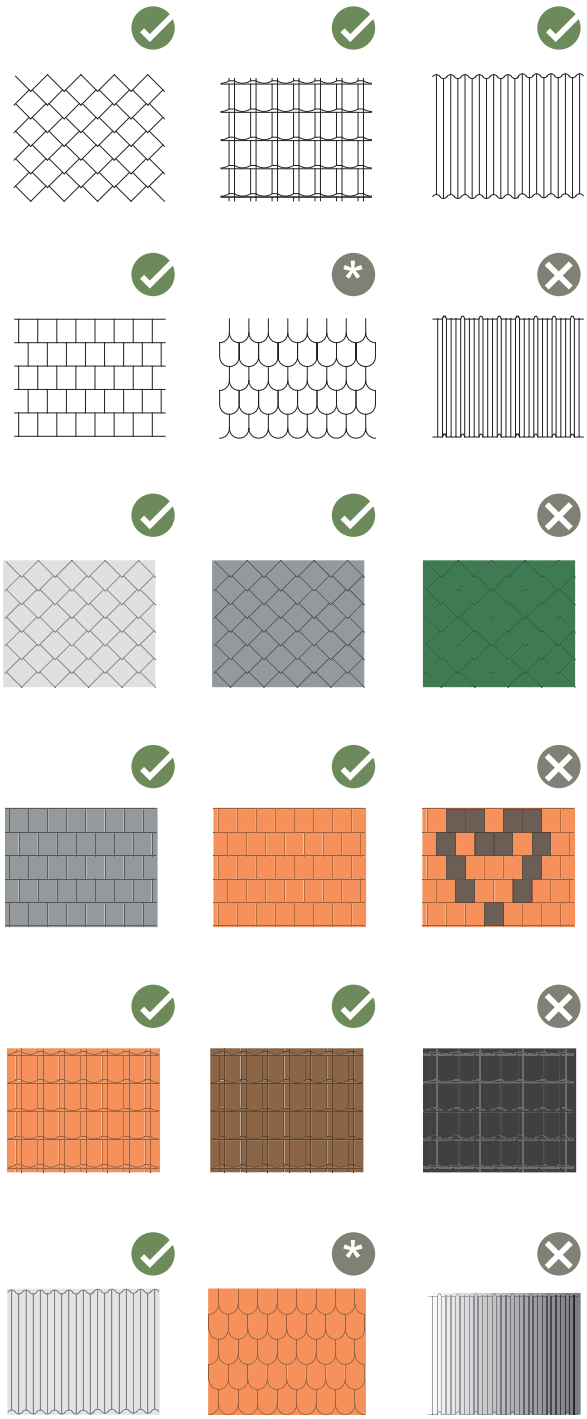

Odprtine in balkoni

Vhod je pomemben del stavbe, zato ni razumljivo, da je danes pri mnogih hišah vhodna vrata težko najti ali se celo ne uporabljajo in so jih nadomestila garažna vrata. Pri značilnih tipih stavb na Idrijskem so bila okna osno razporejena in enakih dimenzij. Tudi pri idrijskih hišah so se po tujih zgledih pojavili balkoni na čelnih fasadah in pri večini stavb iz sredine 20. stoletja so balkoni najbolj opazen element fasadne členitve, balkonske ograje pa imajo vlogo fasadnega okrasa. Pri izbiri ograj zato velja pazljivost, da ne preglasijo celotne stavbe. Z vidika energijske prenove so nepravilno izdelani balkoni toplotni mostovi, zato pri prenovah razmislimo, ali jih stavba sploh potrebuje. Veliko bolj uporabne so na primer bivalne terase ali neposreden stik bivalnih prostorov v pritličju z vrtom. Pri prenovah zgodovinskih stavb sta ohranjanje in obnova originalnih oken poglavitna za ohranjanje avtentične podobe stavbe. Če je zaradi energijske sanacije bolj smiselno okna zamenjati, naj po dimenzijah, materialu, barvi in obliki okvirjev ustrezajo originalnim. Enako pozornost zahtevajo tudi vhodi v stavbe, saj so bili pri tradicionalnih stavbah posebej skrbno oblikovani, poudarjeno členjeni in navadno ročno izdelani.

- **Na ulični fasadi naj bodo okna pokončna in simetrično razporejena, na stranskih fasadah pa so možne večje zasteklitve,** zaželeno je, da omogočajo neposreden stik bivalnih prostorov z vrtom ali bivalno teraso.
- Balkoni, terase in nadstreški nad vhodi morajo biti skladni s stavbo, naj ne bodo vidno izpostavljen in prevladujoč arhitekturni element stavbe. **Balkoni na vizualno izpostavljeni zatrepni fasadi niso lokalno značilni in se praviloma ne dopuščajo**, so tudi bolj izpostavljeni vremenskim vplivom ter zaradi ozkih in dolgih tlorisov niso praktični za uporabo.
- **Balkonske ograje naj ne bodo masivne – zidane ali drugače izstopajoče.** Priporočene so preproste lesene ali nesvetleče kovinske ograje. Pri balkonskih ograjah zunaj središč naselij in na podeželju lahko izhajamo iz tradicionalnih oblik ograj, priporoča se uporaba nebarvanega lesa, kjer je to skladno s celotno podobo stavbe.
- **Naknadno zastekljevanje balkonov in dodajanje nadstreškov vpliva na zmanjšanje osvetlitve notranjih prostorov** in s tem na poslabšanje bivalnih razmer, zato mora biti premišljeno.
- Pri večstanovanjskih stavbah naj bodo stavbno pohištvo in balkonske ograje izbrani celovito in naj bodo med seboj usklajeni. Tudi pri prenovah je **nujno ohranjanje ali vzpostavljanje enotnega oblikovanja zunanjosti celotne stavbe.**

Balkoni, terase

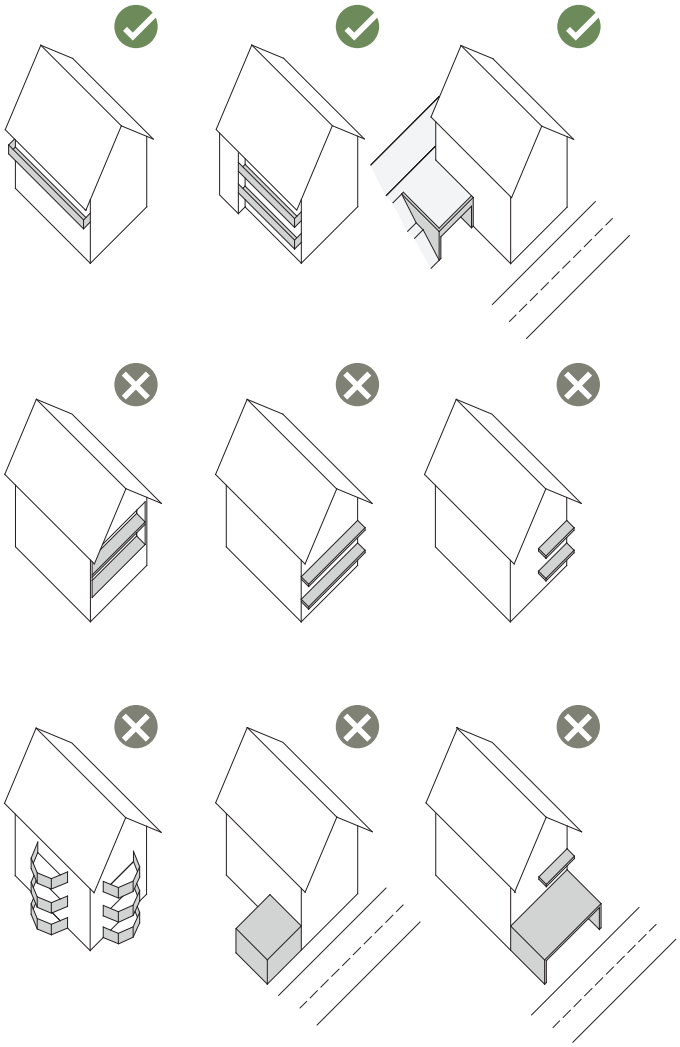

Odprtine na fasadah

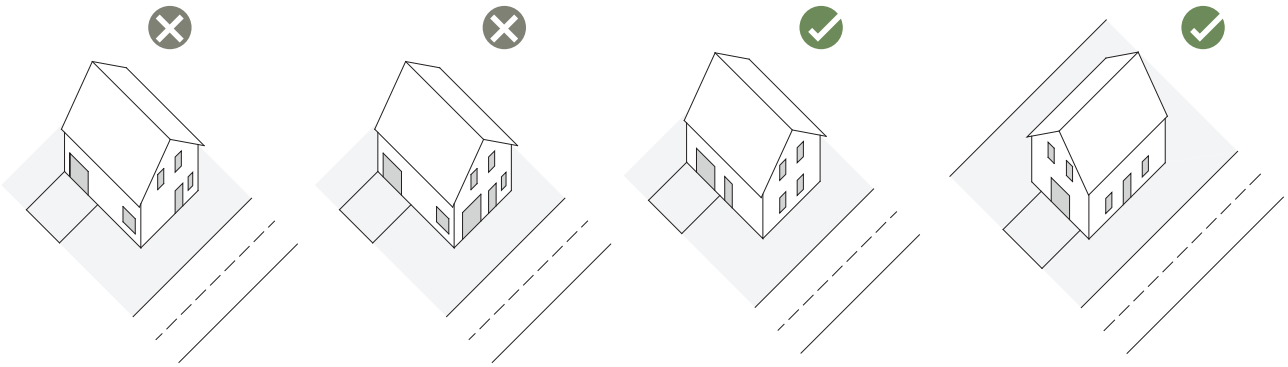

Stavbni detajli in okras

Na Idrijskem so bili detajli na stavbah precej skromni in pogojeni z dosegljivimi materiali. V mestu so bili edini stavbni okras predvsem različne oblike kovanih stopniščnih ali balkonskih ograj in poudarjeni leseni in kamniti portali pri vhodnih vratih. Zanimiv element so bile tudi z občutkom oblikovane frčade, ki so poleg osvetlitve mansard delovale kot poudarek na strmih strehah idrijskih hiš. Na podeželju najdemo več elementov, ki so značilni za kmečke hiše, na primer obrobe okrog oken, šivane vogale, kamnite portale in z lesom obite zatrepe hiš. Le redke hiše so imele poslikave, kot so sončna ura (Pri Tomincu v Zadlogu) ali freske (domačija Šturmajce v Kanomlji). Zanimiv in značilen detajl so lesene kapljice, ki se pojavljajo na gospodarskih objektih in zatrepih hiš na območju Ledin. Nekatere od teh elementov bi pred pozabo lahko obvarovali s ponovno uporabo in interpretacijo tudi na sodobnih hišah in gospodarskih objektih, seveda z upoštevanjem razmerij in prave mere med detajli in stavbo kot celoto. Vsi ti detajli so bili premišljeni in kljub vsemu skromni, so skladni s celoto in ne izstopajo.

- Sodobno oblikovane stavbe in prenovljene **stavbe ne potrebujejo posebnega fasadnega okrasja**. Razne črte in geometrijski liki na fasadi ali izstopajoče pobarvani deli stavbe na običajnih hišah delujejo zastarelo in so moteči. Upravičeni so le na starejših objektih ali objektih na območjih kulturne dediščine, kjer so sestavni del prvotne, celovito premišljene kompozicije. Pri oblikovanju zunanjosti stavbe, predvsem pri izbiri barve, veljata pravili **manj je več** in **preprostejše je boljše**.

Nameščanje naprav

Nameščanje raznih naprav na fasade in strehe objektov, na primer za pridobivanje električne energije ali toplote, za telekomunikacije in podobno, ni le preprost tehnični poseg, ampak pomeni tudi spremembo zunanje podobe in statičnih lastnosti objekta, poleg tega ima različne vplive na širšo okolico. Pri nameščanju teh naprav na območjih varstva kulturne dediščine je treba upoštevati smernice Zavoda za varstvo kulturne dediščine in občinski prostorski načrt. Pri večstanovanjskih stavbah pa se posvetujemo z upravnikom stavbe. Tudi če glede namestitve na stavbo ne veljajo posebne zahteve, se za namestitev teh naprav odločimo premišljeno in pazljivo. Naprave naj ne bodo prva stvar, ki jo opazimo na hiši, nameščamo jih na stranske fasade in neizpostavljene dele stavb, na primer na notranjem dvorišču ali na podstrešju. Pri nameščanju na strehe pa jih čim bolj uskladimo z naklonom strehe in kritno. Ključno je, da se tudi po montaži teh naprav ohrani usklajen videz stavbe, kar prispeva k prijetnemu in kakovostnemu bivalnemu okolju.

- **Naprave za izkoriščanje sončne energije je dopustno nameščati na strehe, če ne motijo vizualne podobe naselja ali ne vplivajo neugodno na podobo naselja in stavb ter silhuete naselja.** Praviloma se nameščajo pod enakim naklonom kot streha in v smeri slemena, lahko tudi nadomeščajo strešno kritino. Namestijo se na način, da najvišji del ne presega višine slemena osnovne strehe. Naprave vizualno manj odstopajo od strešne kritine v odtenkih sive barve kot od opečnate strešne kritine.
- Klimatskih naprav ni dovoljeno nameščati na fasado in druge dele stavbe tako, da bi imele moteče vplive na sosednje objekte, stanovanja in prostore, v katerih se zadržujejo ljudje (hrup, vroč zrak, odtok vode), oziroma tako, da bi vizualno degradirale javni prostor. **Klimatske naprave se na stavbe nameščajo tam, kjer so vidno najmanj izpostavljene.**
- **Elektroomarice,** omarice plinskih, telekomunikacijskih in drugih tehničnih napeljav je treba namestiti tako, da so **dostopne in praviloma ne na izpostavljeni ulični fasadi stavbe**.

Sončni paneli, fotovoltaika

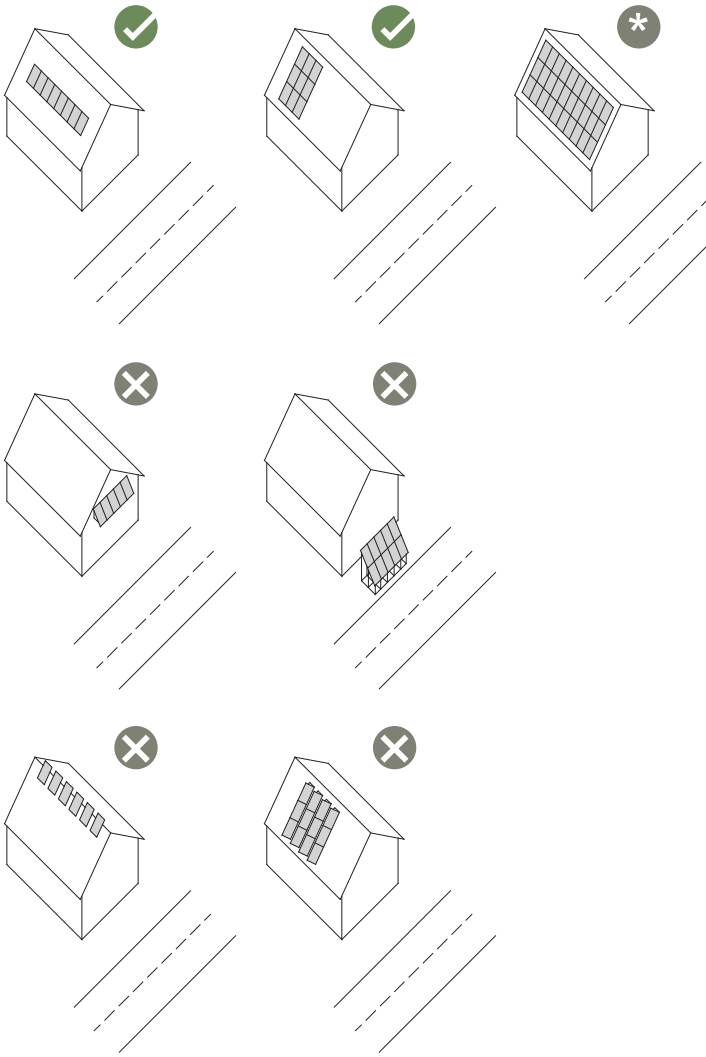

Klimatske naprave

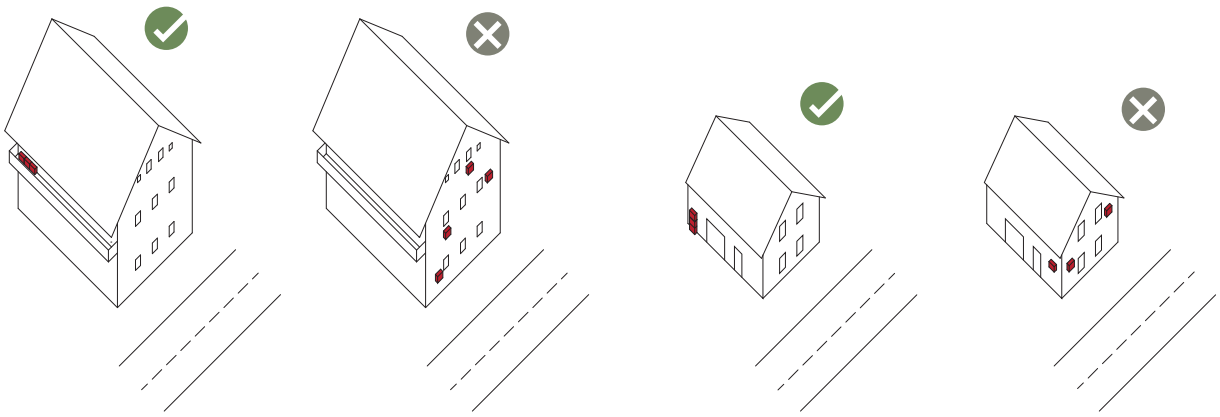

Počitniške stavbe

Počitniške hišice in druge stavbe za kratkotrajno nastanitev, v zadnjem času tudi razne oblike glampinga, so predvsem na posameznih, odmaknjenih in naravno ohranjenih predelih idrijskega podeželja. Uporabljajo se za lastne potrebe ali so namenjene oddajanju v najem. Območja, kjer lahko gradimo počitniške stavbe, so določena z občinskim prostorskim načrtom. Da počitniške stavbe ne bi bile razporejene vsepovsod v krajini, s čimer bi se ta degradirala, se gradnja omejuje na opredeljena območja in na bližino obstoječih bivališč. Ker so počitniške stavbe navadno obdane s kakovostno krajino, je pomembno, da s svojo prisotnostjo ne krnijo krajinske slike in ne vplivajo na zmanjšanje kakovosti.

- Pri umeščanju stavb v prostor in zunanjih ureditvah je treba **upoštevati in varovati značilno podobo krajine, kakovostne poglede in naravni relief.** Objekti naj upoštevajo arhitekturno tipologijo in se prilagajajo kakovostnim okoliškim objektom po naklonu strehe in smereh slemen ter barvi in teksturi fasad in streh. **Tako kot stanovanjska gradnja v krajini naj bo tudi počitniška gradnja zadržana in vpeta v okolico.**
- **Prednostno naj se počitniške stavbe zagotavljajo s prenovo opuščenih stavb in domačij.**
- Stavbe naj bodo **oblikovane nevpadljivo, skladno z lokalno arhitekturno tipologijo ter z uporabo lokalno značilnih gradiv, preudarno in varčno do rabe naravnih virov in prostora.** Izogibamo se vpadljivim barvam, prevladujejo naj umirjeni svetlejši ali zemeljski toni. Po možnosti naj barva izhaja iz uporabe naravnega materiala. Pri uporabi lesa na fasadah se izogibamo močnim odtenkom, les naj se uporablja brez premazov ali se obdela na tradicionalne načine. Pri uporabi lesa se spodbuja sodobna interpretacija tradicionalnih oblik.
- **Počitniške stavbe, ki so v sklopu naselij ali domačij, naj se z gabariti, volumni in materiali prilagajajo glavnim stavbam ali kakovostnim stavbam v okolici.** Počitniške stavbe naj ne prevladajo nad glavnimi stavbami.
- Kadar so počitniške **stavbe v krajini, se umeščajo in oblikovno prilagodijo značilnostim razpršene poselitve,** kjer je ta značilna. Izogibamo se postavitvam na izpostavljenih legah, kot so slemena ali vedutni koridorji. Kadar gre za skupino počitniških stavb, naj sledijo gručasti postavitvi, značilni za domačije, da se omeji širitev v odprt, še neposeljen prostor.
- **Urejanje kampov in glampingov naj bo prilagojeno dani lokaciji in naj zagotavlja čim bolj racionalno rabo naravnih virov in prostora.** Taka območja naj bodo bogato ozelenjena, drevnina se uporabi tako za senčenje kot za zmanjšanje vizualne izpostavljenosti. Osnovna infrastruktura in skupni prostori naj bodo umeščeni in oblikovani zadržano.

Pomožni objekti za lastne potrebe

Pomožni objekti funkcionalno dopolnjujejo glavno – stanovanjsko stavbo. Lahko so samostoječi ali se dotikajo glavne stavbe. Pomožni objekti zagotavljajo ali izboljšajo razmere za delo in bivanje na prostem, parkiranje avtomobilov, oskrbo in delovanje stavb. Takšni objekti so lahko zgrajeni le na gradbenih parcelah stavb, ki jim pripadajo, in ne smejo imeti samostojnih priključkov na gospodarsko javno infrastrukturo (GJI). Na eni parceli je lahko le en istovrsten pomožni objekt, torej ne na primer dva nadstreška za avtomobil. Pri umeščanju in oblikovanju teh objektov veljata preudarnost in zadržanost – razmislimo, ali je postavitev objekta res nujna in upravičena, saj s tem vplivamo na videz tako svoje hiše kot celotne ulice ali naselja, hkrati pa se zmanjšujejo odprte nezazidane površine ob glavni stavbi, s tem pa njihova uporabnost za različne rabe.

- Pri dimenzijah in tehnični zahtevnosti pomožnih objektov je **nujno upoštevanje določil OPN in gradbene zakonodaje.** Glede na tehnično zahtevnost gradnje so najpogosteje razvrščeni med enostavne ali nezahtevne objekte. Umestitev takšnega objekta ne sme poslabšati obstoječih razmer v prostoru, ne sme vplivati na prometno varnost, preglednost prostora, požarno varnost in dostop do drugih objektov in stavb.
- Pomožni objekti **naj bodo podrejeni glavni stavbi in oblikovani nevpadljivo.** Kadar so zasnovani kot prizidki, naj bo naklon strehe usklajen z glavno stavbo. Če je pomožni objekt prostostoječ, naj bo streha dvokapna in sleme strehe v smeri daljše stranice. Streha pomožnih objektov je lahko tudi ravna ali enokapna, če s tem dosežemo skladnost pozidave na parceli. Možna je tudi izvedba zelene strehe. Čopi, strešne frčade in drugi elementi na fasadi pomožnih objektov niso dopustni.
- Nadstreški za avtomobile zaradi svoje velikosti močno vplivajo na podobo naselja, zato jih je treba postaviti premišljeno, če je le mogoče **odmaknjene od ulice, na vizualno manj izpostavljenem delu parcele ob glavni stavbi in naj ne zakrivajo glavne ulične fasade.** Nadstrešek naj bo usklajen z glavno stavbo in sosednjimi stavbami ter naj ne prevladuje nad okolico, tako glede umestitve kot izbire materialov, priporočljive so lažje konstrukcije, neizstopajoče barve, ravne strehe ali strehe z blagim nagibom. Postavitev nadstreškov za avtomobile z ukrivljenimi strehami in konzolnih nadstreškov za avtomobile ni zaželena. Izogibamo se tipskim ali vnaprej izdelanim objektom in generičnim rešitvam, ki niso prilagojeni lokalni arhitekturni tipologiji in delujejo moteče.
- Nadstreškov za avtomobile ni dopustno dodajati ob fasade večstanovanjskih stavb. **Pri izraženih potrebah stanovalcev se poišče celovita rešitev, ki upošteva tipologijo stavbe in soseske ali ulice.** Ob stanovanjskih blokih, stanovanjskih gradnjah večjih gostot, javnih ustanovah ter trgovskih in proizvodnih stavbah se dopušča niz nadstreškov, ki so enovito oblikovani in grajeni. Pri novogradnjah naj se parkirne površine prednostno zagotavljajo v kletnih etažah, pod stavbami.
- V območjih točkovne zazidave, kot so območja enodružinskih hiš, **ni dovoljeno pomožnih objektov umeščati med obstoječe glavne stavbe tako, da se v smeri vzdolž ulice vzpostavljajo neprekinjeni nizi** glavnih stavb in pomožnih objektov (veriženje).

Pomožni kmetijsko-gozdarski objekti in gospodarski objekti

Pomožni objekti so bili vedno del kmetije in so dopolnjevali stanovanjsko stavbo in gospodarske objekte. Namenjeni so bili shranjevanju pridelkov, drv, krme in kmečkih strojev ali zavetju za živino. Na idrijskem podeželju lahko občudujemo številne lepo oblikovane objekte, ki so se uporabljali za te namene in soustvarjali podobo kulturne krajine. Danes so pomožni objekti nemalokrat postavljeni nepremišljeno in oblikovani le na podlagi svoje funkcije. Namen in tehnično zahtevnost objektov določa gradbena zakonodaja, ki opredeljuje, kdaj je nujno pridobiti gradbeno dovoljenje. Tudi zaradi teh določil se v prostoru pojavljajo objekti, ki niso značilni za lokalno tipologijo. Priporočljivo je, da se objekti vsaj glede osnovnih značilnosti ujemajo s kakovostnimi stavbami na kmetiji, skladno s tradicionalno tipologijo in da so umeščeni premišljeno. Priporočila v nadaljevanju veljajo predvsem za pomožne objekte, pri umeščanju in oblikovanju kmetijskih gospodarskih objektov upoštevamo tudi namembnost objekta, velikost kmetijskih zemljišč, s katerimi razpolagamo, lego in mikroklimatske pogoje. Umeščanje gospodarskih objektov naj sledi logiki delovnega procesa in uporabljenih tehnologij, vsi objekti na kmetiji pa naj skupaj tvorijo funkcionalno in vizualno usklajeno celoto.

- **Objekte v prostor umeščamo premišljeno in tako, da čim manj izstopajo.** Izogibamo se postavitvam na slemenih in na drugih izpostavljenih legah ter vizualnim koridorjem pomembnih povezav v prostoru. Objekte na pobočju umeščamo tako, da se zmanjša potreba po preoblikovanju terena, izravnavah in gradnji podpornih zidov. Postavitev objektov ob vhodu v naselje in ob glavnih prometnicah ima zelo velik vpliv na podobo naselja, zato se na teh lokacijah izogibamo postavljanju agrotunelov (šotorov), rastlinjakov in podobnih objektov ter jih umaknemo na manj vidno mesto.
- **Oblikovanje objektov naj izhaja iz funkcije objekta, arhitekturne tipike – zgleduje naj se po kakovostno oblikovanih kmetijskih objektih v okolici** ter naj bo prilagojeno regionalnim značilnostim z ustreznim naklonom strehe, izborom materialov in barv, obliko in višino stavbe.
- Objekti naj bodo nevpadljivi, **izogibamo se vpadljivim barvam, prevladujejo naj umirjeni svetlejši ali zemeljski toni.** Po možnosti naj barva izhaja iz uporabe naravnega materiala. Pri uporabi lesa na fasadah se izogibamo močnim odtenkom, les naj se uporablja brez premazov ali naj se obdela na tradicionalne načine, s krtačenjem in žganjem, kar poveča obstojnost, hkrati pa je prijazno do okolja. Uporaba izstopajočih, kričečih barv ni sprejemljiva, odsvetuje se kombiniranje več barv. Odsvetuje se tudi posnemanje naravnih odtenkov zelene barve, ki izstopa predvsem pozimi.
- Streha je vidno zelo izpostavljen element in odločilno vpliva na videz objekta. **V krajini je primernejša uporaba kritine temnejših odtenkov, ki vidno manj izstopa,** na primer rjavih in sivih odtenkov, ne pa črnih. **Če je objekt v sklopu kmetije, naj bo kritina usklajena z glavnimi stavbami.** Izbira kritine mora biti premišljena, še posebej če so stavbe vidne z višjih lokacij ali s pomembnih razglednih točk, poti in cest. Izogibamo se svetlečim in odbojnim materialom. Odsvetuje se uporaba pločevinastih streh in fasadnih panelov, če je to edina možnost, izberemo mat izvedbo, ne svetleče.
- **Izogibamo se tipskim rešitvam in gotovim objektom,** kot so lesene lope, konstrukcije za uporabo v kmetijstvu, od rastlinjakov do skladišč in šotorskih hlevov. **Taki objekti niso prilagojeni prostoru in delujejo moteče, smiselni so le kot začasna rešitev.** Postavitev vnaprej izdelanih tipskih objektov (agrotuneli /šotori) je dopustna le izjemoma in za časovno omejeno obdobje, za premostitev povečanih potreb do izgradnje ustreznih objektov.

Primeri dodajanja gospodarskih objektov

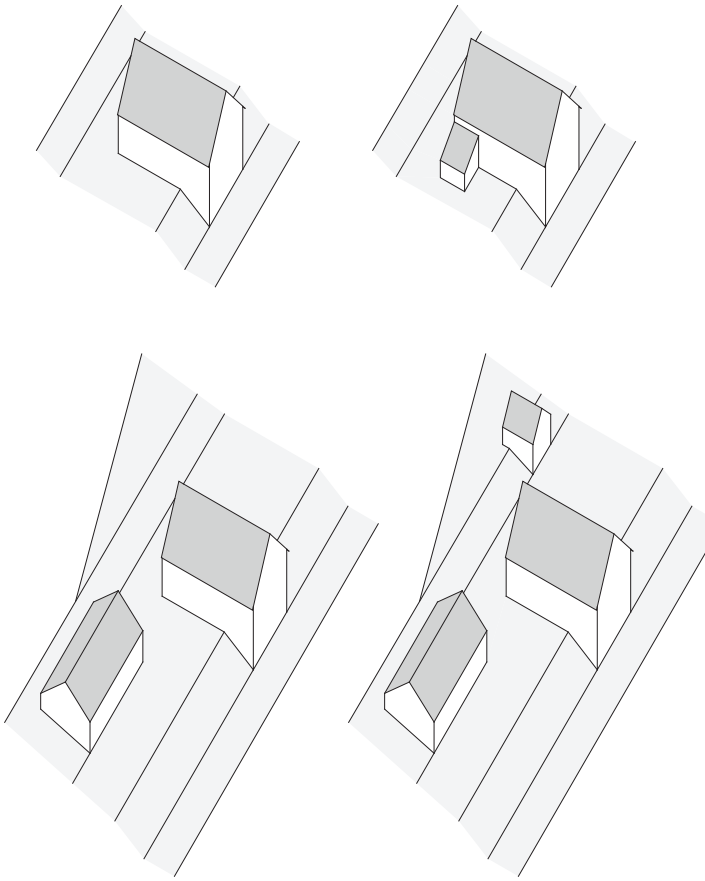

Zunanje ureditve, ograje in škarpe

Za ohranjanje značilnosti in identitete idrijskega območja in za zagotavljanje kakovostnih življenjskih razmer je poleg stavb pomembna tudi ureditev njihove okolice, bivalnih vrtov in dvorišč. Pri tem je ključno upoštevanje lokalnih značilnosti in razmer na lokaciji. Vrt ali dvorišče uredimo povezano s stanovanjsko hišo. Neposreden izhod iz bivalnih prostorov na vrt ali bivalno teraso pomembno prispeva h kakovosti bivanja. Na bivalnih vrtovih poleg okrasnih rastlin večjo vlogo namenimo sadnemu drevju, grmovnicam in vrtninam, še posebej če to omogočajo naravne razmere na lokaciji.

- **Zunanje ureditve pomembno prispevajo k uporabnosti stavb, omogočanju kakovostnega bivanja in delovnih procesov,** na primer na kmetiji. Zato naj omogočajo dobro dostopnost do objektov, uporabnost in preprosto vzdrževanje, naj bodo vizualno prijetne, urejene, pospravljene in smiselno povezane s širšo okolico. Posebno pozorno naj bodo urejene zunanje površine na stiku z javnim prostorom, saj njihov videz sooblikuje podobo naselja.
- Za potrebne členitve zunanjih površin glede na njihove različne namene, na primer bivanje, pridelava hrane, tehnične površine gospodarskih objektov, ustvarjanje robov in zaščite, uporabimo predvsem različne zasaditve in oblikovanje terena. **Ustrezna zasaditev objekt poveže z okolico, njena naloga ni skrivati objekta ali stavbe, temveč ustvariti delujočo in prijetno celoto. Pri zasaditvi uporabimo avtohtone drevesne in grmovne vrste, prilagojene podnebju in značilnostim kulturne krajine.** Priporočljivo je sajenje sadnih dreves, odsvetuje se uporaba zimzelenih vrst (npr. cipres), ki za lokalno okolje niso značilne.
- **V okolici kmetij sadimo rastline, ki so znane iz uporabe na tradicionalnih kmečkih vrtovih in v sadovnjakih,** kot so visokodebelna sadna drevesa, v nekaterih krajih so ob hiši tradicionalno posajeni oreh ali lipa, gaber za strižene živice, hortenzije in druge cvetoče grmovnice. Grmovnice in trajnice se sadijo v potezah (vrstah) ali v gručah ter v kombinaciji z drevesi, ne posamezno.
- **Škarpe ali podporni zidovi so na strmem terenu pogosto nujni. Umeščanje takih objektov in poti zato načrtujemo premišljeno, da je poseganje v teren kar najmanjše.** Občinski prostorski načrt opredeljuje najvišjo višino podpornega zidu na 1,5 metra. Škarpe naj bodo iz naravnih materialov, kamna ali betona, nevpadljivih barv in struktur, če je le mogoče, jih zasadimo ali ozelenimo. Škarpe večjih dimenzij imajo velik vizualni vpliv na prostor, zato je uporaba naravnega kamna, ne betona kot prevladujočega materiala zelo zaželena. Na območjih, ki so vidno zelo izpostavljena, poskrbimo, da s škarpami ne razvrednotimo prostora.
- **Ograjevanje zemljišč naj bo minimalno, omejeno le na območja, kjer je to nujno zaradi varnosti, višinskih razlik ali preprečevanja prehoda živalim.** Ograjevanje vrtov ali parcel na Idrijskem ni tradicionalno niti značilno.
- Oblikovanje ograj naj ne bo izstopajoče – **prednost imajo ograjevanje z zasaditvijo, strižene ali prostorastoče živice ali nevpadljivo oblikovane ograje iz naravnih materialov,** kot so leseni plotovi.

3

Informacije za lastnike, uporabnike in izvajalce

Za načrtovanje in graditev stavb

Kateri so veljavni prostorski dokumenti?

- Zakon, ki ščiti javni interes pri graditvi objektov (v to spadajo projektiranje, dovoljevanje in gradnja), je Gradbeni zakon (GZ, 2017). Med drugim obravnava vprašanja skladnosti umeščanja objektov v prostor in varstva kulturne dediščine. Predpisuje osnovna pravila vzdrževanja objektov in predvideva inšpekcijski nadzor.
- Oblikovanje stavb obravnava tudi Zakon o urejanju prostora (ZUreP-2, 2017). Med nameni urejanja prostora izpostavlja doseganje trajnostnega prostorskega razvoja s celovito obravnavo, usklajevanjem in upravljanjem družbenih, okoljskih in gospodarskih vidikov razvoja, med cilji pa izrecno navaja ustvarjanje in ohranjanje prepoznavnih značilnosti v prostoru ter varovanje kulturne dediščine. Uvaja tudi nov opcijski občinski predpis: odlok o urejanju podobe naselij in krajine, v katerega bodo prenesena določila občinskega prostorskega načrta glede gradnje preprostih objektov, vzdrževanja objektov, urejanja javnih površin, pravila glede plakatiranja itd., kar vse pomembno vpliva na podobo naselij.
- Konkretna urbanistična in arhitekturno-oblikovalska pravila za prostor občine določa prostorski izvedbeni akt – Odlok o Občinskem prostorskem načrtu občine Idrija. Ta za posamezna območja v občini, naselja in njihove enote urejanja podrobno določa pogoje za umeščanje in oblikovanje stavb.

Kje je mogoče najti podrobnejše napotke glede načrtovanja, graditve in oblikovanja stavb?

Od leta 2017 se je s spremembo gradbene zakonodaje pojavilo več novosti, ki se nanašajo na postopke gradnje in pridobivanja vseh potrebnih dovoljenj. Za začetek je dobro pridobiti čim več informacij o tem, kaj in kako lahko gradimo na svojem zemljišču (zemljišču, za katero imamo lastninsko, stavbno in služnostno pravico). Te informacije vsebuje lokacijska informacija, ki jo je mogoče pridobiti na Oddelku za urejanje prostora in varstvo okolja na občini.

Lokacijska informacija investitorja nameravane gradnje ali vzdrževalnih del seznani z merili in pogoji, ki jih je treba upoštevati pri načrtovanju nameravane gradnje. Čeprav ta ni obvezna, je za lastnika in investitorja pomemben vir informacij o:

- prostorskih aktih, ki veljajo na območju zemljiške parcele,
- namenski rabi prostora,
- območjih varovanj in omejitev,
- vrstah dopustnih dejavnosti, vrstah dopustnih gradenj in drugih del ter vrstah dopustnih objektov glede na namen,
- prostorskih ukrepih,
- spremembah in dopolnitvah ali pripravi novih prostorskih aktov na območju, kjer je nepremičnina.

Za prenovo in vzdrževanje stavb

Skrb za skladno podobo kraja je neposredno povezana z vzdrževanjem stavb in zunanjih površin. Načrtovanje delnih posegov ob vzdrževanju ali prenovi stavb, za kar gradbeno dovoljenje ni potrebno, je mnogokrat prepuščeno lastnikom in izvajalcem, ki pa navadno nimajo dovolj strokovnega znanja, predvsem pa se posegov ne lotijo celovito. Ob tem starejše stavbe, ki so bile ob nastanku kakovostno načrtovane, z neustreznimi delnimi prenovami, energijskimi sanacijami in nestrokovno izvedenimi vzdrževalnimi deli izgubljajo kakovost, mnogokrat se poslabšajo bivalne razmere v prostorih. Sledenje priporočilom lastnikom stanovanjskih stavb omogoča, da prepoznajo ključne kakovostne značilnosti in elemente stanovanjske arhitekture, ki jih je tudi pri stavbah, ki niso zaščitene kot kulturna dediščina, vredno in potrebno ohranjati, saj ustvarjajo prepoznavno podobo kraja ali območja.

Katera so vzdrževalna dela?

Vzdrževalna dela so namenjena ohranjanju uporabnosti in vrednosti stavbe, so izboljšave, ki

upoštevajo tehnološki napredek ter vključujejo zamenjavo posameznih dotrajanih konstrukcijskih in drugih elementov. Med vzdrževalna dela spadajo tista, s katerimi ne posegamo v nosilno konstrukcijo stavbe, s katerimi se ne spreminja velikost stavbe, niti se ne spreminjata namembnost in zunanji videz stavbe, to so obnova fasade, menjava strešne kritine, obnova stavbnega pohištva ali zamenjava stavbnega pohištva s pohištvom enakih dimenzij.

Lastnikom stavb se priporoča, da pred začetkom vzdrževalnih del na občini pridobijo lokacijsko informacijo, ki jih seznani z merili in pogoji, ki jih je treba upoštevati pri načrtovanju teh posegov. **Za vzdrževalna dela gradbeno dovoljenje za gradnjo in prijava začetka gradnje nista nujna.**

Kaj je rekonstrukcija?

Vzdrževalna dela mnogokrat kar med izvajanjem del z dogovorom med lastnikom in izvajalcem preidejo v rekonstrukcije, pri čemer zamenjava strešne kritine preide v izdelavo frčade, zamenjava oken pa v povečevanje okenskih odprtin ali izdelavo novih odprtin v nosilnih stenah. Takšni nenadzorovani posegi, za katere je seveda treba pridobiti gradbeno dovoljenje, spreminjajo varnost in podobo stavbe in so zato lahko zelo škodljivi z vidika ohranjanja usklajene podobe naselij in njihovih delov.

Rekonstrukcija pomeni spreminjanje tehničnih značilnosti obstoječe stavbe, pri čemer se delno ali v celoti spreminjajo njeni konstrukcijski elementi (npr. zamenjava ostrešja, izdelava frčade, izdelava nove okenske odprtine) in zmogljivost ali se izvedejo druge izboljšave, pri čemer se morajo ohraniti najmanj temelji ali kletni zidovi obstoječe stavbe, pri tem se gabariti praviloma ne povečajo, lahko pa se zmanjšajo. Povečanje gabaritov je v okviru rekonstrukcije mogoče le zaradi usklajevanja s poglavitnimi zahtevami, kot jih za stavbe določajo predpisi, ki urejajo graditev (GZ, 2017). **Za rekonstrukcijo je treba imeti gradbeno dovoljenje.**

Kje je mogoče pridobiti lokacijsko informacijo in druge informacije glede pogojev za načrtovanje in gradnjo stavb?

- Občina Idrija, Oddelek za urejanje prostora in varstvo okolja
  Telefonska številka: 05 373 45 00,
  e-naslov: obcina.idrija@idrija.si,
  splet: https://www.idrija.si/
- Spletni portal iObčina: https://www.iobcina.si/

Za posege v stavbe, ki so kulturna dediščina

Ker ima občina Idrija bogato kulturno dediščino, vezano na dolgoletno tradicijo rudarjenja in z njim povezanega načina življenja, je območje mesta z okolico pomembno spomeniško območje tako na lokalni, državni kot na svetovni ravni. Pomembni in zavarovani so tudi posamezni objekti in vaška jedra drugih krajev v občini. Verjetnost, da je neka hiša kulturna dediščina[6] ali v območju kulturne dediščine, je torej kar velika.

Preden začnemo s prenovo stavbe, preverimo v Registru nepremične kulturne dediščine[7] ali na Zavodu za varstvo kulturne dediščine, ali ima naša stavba status nepremične kulturne dediščine oziroma ali se nahaja znotraj območja kulturne dediščine.

Pred posegi v kulturno dediščino je treba pri območni enoti Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije v Novi Gorici pridobiti kulturnovarstvene pogoje in nato kulturnovarstveno soglasje k projektu. Kot posegi se štejejo vse gradnje, vzdrževalna dela ter druga dela, dejavnosti in ravnanja, ki spreminjajo videz, strukturo, notranja razmerja in uporabo kulturne dediščine (Zakon o varstvu kulturne dediščine, 2008). Postopek pridobitve kulturnovarstvenih pogojev in soglasja ter vsebina teh aktov sta odvisna od tega, ali je za poseg predpisano gradbeno dovoljenje ali ne oziroma ali gre za rekonstrukcijo[8] ali obnovo kulturne dediščine[9].

Pravni režimi varsta so podrobno določeni v Občinskem prostorskem načrtu občine Idrija, ki določa tudi posebne pogoje za gradnjo v bližini objektov kulturne dediščine.

Kje je mogoče dobiti podrobnejše napotke glede stavbne kulturne dediščine?

- Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, območna enota Nova Gorica
  Telefonska številka: 05 33 08 450,
  e-naslov: tajnistvo.ng@zvkds.si,
  splet: https://www.zvkds.si/
- Register kulturne dediščine, Ministrstvo za kulturo RS: https://www.gov.si/teme/register-kulturne-dediscine/ ali http://rkd.situla.org/

Opombe

1 **Arhitekturna regija** je prostorska enota, v kateri so ugotovljene skupne identitetne značilnosti v oblikovanju naselij, dominant in stavb, kot so lega, uporaba gradiv, izvedba konstrukcije, oblikovanje stavbnega volumna in likovno oblikovanje. Lahko se deli na podenote – arhitekturne krajine, v okviru katerih so v preteklosti nastale in se do danes ohranile skupne posebnosti. Glede na skupne arhitekturne in urbanistične značilnosti v Sloveniji opredeljujemo naslednje arhitekturne regije: soško-vipavsko, kraško-primorsko, idrijsko-trnovsko, notranjsko-brkinsko, gorenjsko, ljubljansko, ribniško-kočevsko, belokranjsko, dolenjsko, zasavsko, savinjsko-kozjansko, koroško, dravsko in pomursko arhitekturno regijo (OSPRS, 2004). Večina občine Idrija spada v idrijsko-trnovsko arhitekturno regijo. Zaradi geografske zaprtosti in posebnih zgodovinskih razmer je med primorskimi in osrednjeslovenskimi območji nastalo nekaj predelov, ki so svojo posebno identiteto ohranili do danes. Nanje so vplivali tudi vzorci, prineseni s kolonizacijo ali z naseljenci – rudarji. Tako se je v goratem delu porečja Idrijce izoblikovala regija, ki združuje tri med seboj različne arhitekturne krajine. Kot posledica posebnih vplivov so nastale samostojne in zaprte krajine z lastno identiteto, ki so le na robovih povezane s sosednjimi regijami. Osrednja krajina je Idrija, ki je vplivala na preostali dve in ki se navzven le ob izteku Idrijce v Sočo deloma navezuje na soško-vipavsko regijo. Krajini Cerkno in Trnovska planota se močneje navezujeta na sosednje: prva proti Škofji Loki, druga proti Gorici in Vipavi (Fister idr., 1993a: 60).

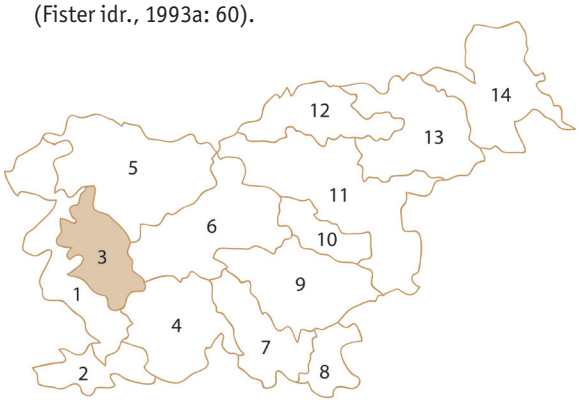

Arhitekturne regije v Sloveniji:

1 Soško-vipavska
2 Kraško-primorska
3 Idrijsko-trnovska
4 Notranjsko-brkinska
5 Gorenjska
6 Ljubljanska
7 Ribniško-kočevska
8 Belokranjska
9 Dolenjska
10 Zasavska
11 Savinjsko-kozjanska
12 Koroška
13 Dravska
14 Pomurska

2 **Arhitekturna krajina** je tista prostorska enota, v kateri je mogoče zaradi specifičnih geografskih, kulturnozgodovinskih, upravnih, družbeno-gospodarskih, gospodarskih in drugih usmeritev razvoja, predvsem pa zaradi zavestne gradnje in ohranjanja značilnosti bivalnega okolja razpoznati enotna merila vseh vrst gradenj, ki sooblikujejo identiteto prostora (OSPRS, 2004). Je podenota arhitekturne regije.

3 **Ulična fasada** je tista, ki gleda na javni prostor, na primer na ulico, trg ali dostopno cesto. Imenujemo jo tudi čelna fasada ali pročelje.

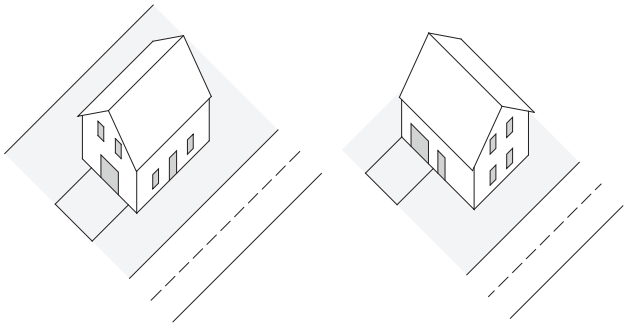

4 **Zatrepna fasada** je fasada na ožji strani hiše, kjer je zatrep (trikoten vrh stene pod streho).

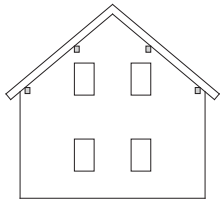

5 **Tlorisno razmerje** je razmerje med širino in dolžino objekta. Za idrijsko hišo je značilno razmerje 1 : 1,3, zaradi prilagajanja gradnje danim prostorskim razmeram pa imajo hiše tudi bolj pravokotne tlorise, od 1 : 1,5 do 1 : 1,7.

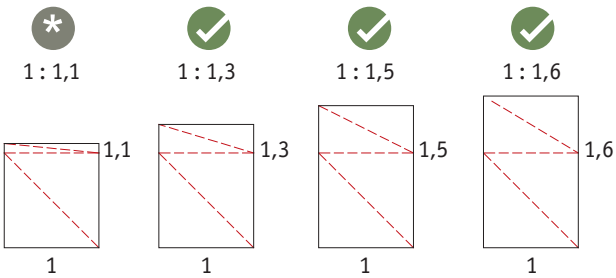

[6] **Kulturna dediščina** so območja, stavbe ali drugi nepremični objekti, ki imajo izjemno zgodovinsko ali umetniško vrednost, kulturni spomeniki pa so območja ali objekti, ki spadajo med vrhunske dosežke ustvarjalnosti oziroma ključne ali redko ohranjene dokumente nekega razvojnega obdobja.

[7] **Register nepremične kulturne dediščine** je uradna, računalniško podprta zbirka podatkov kulturne dediščine na območju Slovenije in je v pristojnosti države. Posebna služba Ministrstva za kulturo vpisuje vanj na predlog strokovne službe vso nepremično kulturno dediščino, ne glede na vrsto, tip, obseg, lastništvo ali varstveni status. Omogoča identifikacijo, opis, varstveni režim, lokacijo in njeno povezavo z drugimi enotami. Na podlagi vpisa vanj je dediščina pravno varovana v vseh postopkih. Vpis temelji na geografskem informacijskem sistemu in je ob uporabi enotne evidenčne številke povezljiv z drugimi sistemi (Internet 1).

[8] **Rekonstrukcija kulturne dediščine** je v konservatorstvu ponovna zgraditev manjkajočega objekta v izbrani razvojni fazi. Rekonstrukcija je mogoča predvsem takrat, kadar razpolagamo s popolno dokumentacijo o stanju, kot na primer ob nastanku, pred uničenjem ali poškodbo pomembnejše stavbne dediščine. Gradbena zakonodaja navaja rekonstrukcijo kot spreminjanje tehničnih značilnosti stavbe in prilagajanje stavbe spremenjeni namembnosti, pri tem pa naj se ne bi bistveno spreminjala njena velikost in zunanji videz (Internet 1).

[9] **Obnova kulturne dediščine** obsega načrtovalske in izvedbene ukrepe in posege, ki bodo omogočili stavbi ustrezno koristnost. Njen cilj je na podlagi predhodne ocene stanja, vrednotenja in opredelitve varovanih sestavin doseči v čim večje spoštovanje celovitosti in značaja stavbnega sestava, gradiv in konstrukcij ter ustrezne vsebine. Načela posegov so postopnost, nujnost in (poznejša možna) odstranitev (Internet 1).

Kratice

GJI – Gospodarska javna infrastruktura so objekti, naprave in omrežja, ki omogočajo delovanje in bivanje v neki skupnosti, delimo jo na prometno infrastrukturo (ceste, železnice, letališča, pristanišča), energetsko infrastrukturo (plinovod, toplovod, elektrovod, javna razsvetljava), komunalno infrastrukturo (vodovod, kanalizacija, odlagališče odpadkov), elektronske komunikacije, vodno infrastrukturo in drugo javno infrastrukturo (zelene in javne površine, pokopališča, urbana oprema, ekološki otoki, prometna signalizacija ...).

EUP – Enota urejanja prostora je enovito območje, določeno na podlagi analize značilnosti prostora, omejitev iz pravnih režimov, strateških usmeritev in načrtovanih prostorskih ureditev. Območje občine se deli na enote urejanja prostora. V občini Idrija so določene tri ravni EUP, makro enote, ki so večja geografska območja, na primer Kanomlja, Idrija, enote urejanja prostora, na primer ID_28, in podenote, kadar so v eni enoti različne namenske rabe prostora.

OPN – Občinski prostorski načrt je temeljni prostorski akt občine, ki ob upoštevanju usmeritev državnih prostorskih aktov določa cilje in izhodišča prostorskega razvoja na lokalni ravni. OPN določa pogoje umeščanja objektov v prostor in je podlaga za trajnostno načrtovanje vseh posegov v prostor. Sestavljen je iz strateškega in izvedbenega dela, ki obsegata tekstualni in grafični del. Strateški del OPN zajema dolgoročno vizijo razvoja v prostoru za naslednjih 10–20 let in določa temeljne usmeritve prostorskega razvoja občine, kot so razvojne vizije posameznih naselij. Izvedbeni del OPN pa določa podrobnejšo namensko rabo prostora in prostorske izvedbene pogoje na parcelo natančno ter se uporablja za regulacijo gradenj in drugih posegov v prostor, je podlaga za pripravo projektov za izdajo gradbenih dovoljenj za gradnjo novih objektov, rekonstrukcijo, odstranitev objektov in spremembo namembnosti objektov, izdajo gradbenih dovoljenj za gradnjo nezahtevnih objektov in gradnjo oziroma postavitev enostavnih objektov.

P – Pritličje
M – Mansarda, na primer **P + 2 + M** pomeni višino stavbe, ki ima pritličje, dve nadstropji in izkoriščeno mansardo.

Viri

Baš, F. (1957) Rudarska hiša v Idriji. *Slovenski etnograf*, 10, str. 29–48.

Deu, Ž. (2001) *Stavbarstvo slovenskega podeželja: značilno oblikovanje stanovanjskih hiš*. Ljubljana, Kmečki glas.

Deu, Ž. (2006) *Podeželske hiše na Slovenskem*. Ljubljana, Založba kmečki glas.

Fister, P., Boh-Pečnik, N., Debevec, L., Deu, Ž., Kavčič, M., Lah, L. (1993a) *Arhitekturne krajine in regije Slovenije*. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor RS, Zavod RS za prostorsko planiranje.

Fister, P., Boh-Pečnik, N., Debevec, L., Deu, Ž., Kavčič, M., Lah, L. (1993b) *Glosar arhitekturne tipologije*. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor RS, Zavod RS za prostorsko planiranje.

Internet 1: https://www.zvkds.si/sl/terminoloski-slovar

Kandus, B., Korenjak, A., Straus, M., Kokošar, D., Tomšič, M. (2018) *Kako prenoviti idrijsko rudarsko hišo: Katalog ukrepov*. Idrija, KD Prostorož in društvo Idrija 2020.

Melik, A. (1936) *Slovenija. Geografski opis, I. splošni del; drugi zvezek*. Ljubljana, Slovenska matica.

Mestni muzej Idrija (2020) *Idrijska rudarska hiša*. Dostopno na: https://www.muzej-idrija-cerkno.si/lokacija/idrijska-rudarska-hisa/ (sneto: 16. 7. 2020).

Mušič, M. (1947) *Obnova slovenske vasi*. Celje, Družba sv. Mohorja.

Peroci, E. (1957) *Muca copatarica*. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Sedej, I. (1964) Problemi raziskovanja slovenske ljudske arhitekture. *Slovenski etnograf*, 16/17, str. 331–336.

Šarf, F. (1974) Stanovanjska kultura idrijskih rudarjev ob prelomu stoletja. *Slovenski etnograf,* 44/45(1), str. 7–34.

Šarf, F. (1975) Rudarska hiša in oprema stanovanj ob prelomu stoletja. *Idrijski razgledi,* XX, str. 8–16.

Terpin, R. (2007) *Klanec do doma*. Idrija, samozaložba.

Terpin, R. (2011) *Idrijske hiše: monografija o idrijskih stanovanjskih hišah*. Idrija, samozaložba.

Dokumenti

Občinski prostorski načrt občine Idrija – osnutek OPN5 občine Idrija (2019) Idrija.

Gradbeni zakon (GZ, 2017) Uradni list RS, št. 61/17, 72/17 – popr. in 65/20.

Odlok o Strategiji prostorskega razvoja Slovenije (OSPRS) (2004) Uradni list RS, št. 76/04, 33/07 – ZPNačrt in 61/17 – ZUreP-2.

Uredba o razvrščanju objektov (2018) Uradni list RS, št. 37/18.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-2) (2017) Uradni list RS, št. 61/17.

Zakon o varstvu kulturne dediščine (2008) Uradni list RS, št. 16/08.

Fotografije

Avtorji fotografij in/oziroma lastninskih pravic:

Damjana Gantar: vse fotografije razen spodaj navedenih:

ATELIERarhitekti: str. 19 zgoraj in levo na sredini,

Andrej Blatnik (projekt PIRH, prostoRož): str. 13,

Fototeka Mestnega muzeja Idrija: str. 6,

Kristjan Gantar: str. 10 levo spodaj, str. 11 spodaj in str. 22 spodaj,

Nina Goršič: str. 8 in str. 16 spodaj,

Miran Kambič: str. 15 levo zgoraj in str. 24 spodaj,

Andrija Majsen: str. 20 in str. 40 na sredini,

Matej Nikšič: str. 22 zgoraj, str. 42 na sredini, str. 44 na sredini in str. 46 spodaj,

Živa Ravnikar: str. 42 spodaj in str. 53,

Bojan Tavčar (Fototeka Mestnega muzeja Idrija): str. 14 in str. 26 na sredini.

Naše hiše, Priročnik za lastnike, uporabnike, načrtovalce in izvajalce novogradenj in prenov stanovanjskih stavb v občini Idrija

© Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Priročnik je zaključno gradivo projekta Strokovne podlage za Občinski prostorski načrt občine Idrija, Usmeritve za oblikovanje objektov, usmeritve za objekte za kratkotrajno bivanje.

Naročnik: Občina Idrija, Mestni trg 1, 5280 Idrija

Projektna skupina: Urbanistični inštitut Republike Slovenije: dr. Damjana Gantar (vodja projekta), Nina Goršič, dr. Matej Nikšič, Živa Ravnikar

Za pomoč in koristne informacije se zahvaljujemo Janji Hadalin in njenim sodelavcem (Občina Idrija), Vanji Močnik Raspet in njenim sodelavcem (Oddelek za okolje in prostor, Upravna enota Idrija), Andrejki Ščukovt (ZVKDS) in Barbari Žižič (MK) ter Rafaelu Bizjaku, Miru Božiču, dr. Živi Deu, Cvetu Kodru, Barbari Oblak in Rafaelu Terpinu.

Izdajatelja: Urbanistični inštitut Republike Slovenije, zanj Igor Bizjak, direktor, in Občina Idrija, zanjo Tomaž Vencelj, župan

Zbirka: Urbani izziv – publikacije

Urednici: dr. Damjana Gantar in Nina Goršič

Avtorji: dr. Damjana Gantar, Nina Goršič, dr. Matej Nikšič, Damjana Zaviršek Hudnik

Recenzentki: dr. Živa Deu (Izhodišča za oblikovanje stanovanjskih stavb) in Barbara Oblak

Ilustracije in sheme: Damjana Zaviršek Hudnik

Kartografija: Živa Ravnikar in Lenart Štaut

Fotografije: avtorji, navedeni na strani 55

Naslovnica: Uvid.si (oblikovanje), Damjana Zaviršek Hudnik (skica) in dr. Damjana Gantar (fotografija)

Lektoriranje: Nataša Purkat

Oblikovanje: Barbara Sirk in Žiga Okorn, Uvid.si d.o.o.

Spletna različica

Ljubljana in Idrija, oktober 2020

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID=34275331

ISBN 978-961-6390-59-0 (pdf)

Naše hiše

Priročnik
za lastnike, načrtovalce in izvajalce novogradenj
in prenov stanovanjskih stavb
v občini Idrija

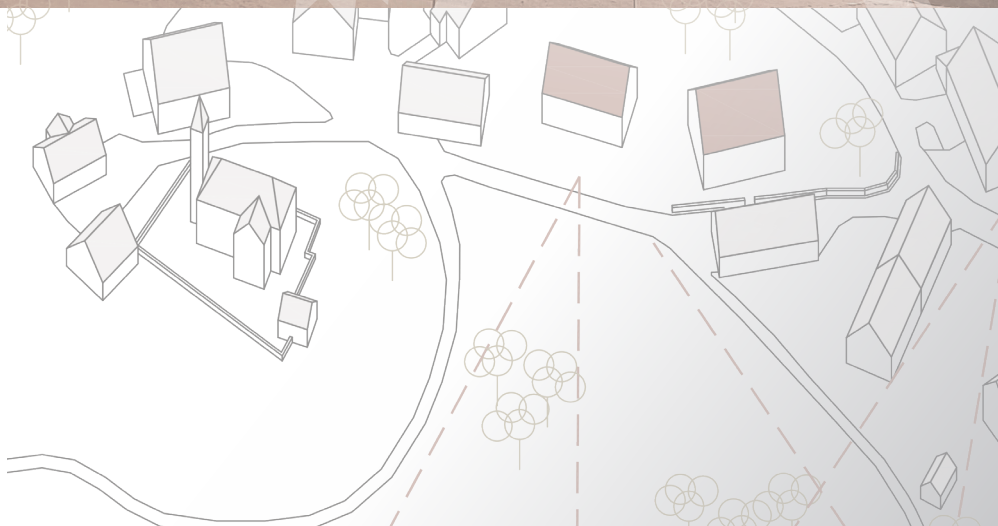

URBANI IZZIV
PUBLIKACIJE